

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΚΗ' • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 200 • ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2005 • ΧΕΣΒΑΝ - ΚΙΣΛΕΒ 5766

Το περιπλανώμενο φάντασμα του νεοφασισμού

Του Παντελή Μπουκάλα

[Στην "Καθημερινή" (20.9.2003) δημοσιεύτηκε το παρακάτω Σχόλιο του κ. Π. Μπουκάλα. Το αναδημοσιεύουμε ειδικά για το τμήμα εκείνο που αναφέρεται στο μύθευμα για τον «κακό Εβραίο». Όσον αφορά τη «Γιορτή του Μίσους», στην οποία αναφέρεται το σχόλιο, με την παρέμβαση του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος και άλλων φορέων της ελληνικής κοινωνίας, αυτή δεν πραγματοποιήθηκε].

Τουλάχιστον ένα μήνα τώρα, ένα απεχθές φάντασμα πλανιέται πάνω από την Ελλάδα: το φάντασμα της «Γιορτής Μίσους» που σχεδιάζουν Έλληνες ακροδεξιοί, από κοινού με Ιταλούς, Ισπανούς, Ρουμάνους και Γερμανούς ομοϊδεάτες τους. Στόχος τους, να «τιμήσουν» με τον δικό τους τρόπο, τον τρόπο της ύβρεως προς τη μνήμη εκατομμυρίων θυμάτων, την επέτειο των εξήντα ετών από τη λήξη του πολέμου. Αυτός ακριβώς ο αποκαλύπτος και ρεβανσιστικός φιλοναζισμός τους, που φανερώνεται επιθετικός και στα λάβαρα τους με τις σβάστικες και στα συνθήματα και τις διακηρύξεις τους, υποδεικνύει ότι, όσον αφορά τα κατά φαντασίαν χιτλερίδια και τους κατ' όναρ μουσολινίσκους, ο όρος «ακροδεξιά» είναι περιγραφικά ουδέτερος και πολιτικά ανώδυνος. Όσο για τους ημεδαπούς θιασώτες του Τρίτου Ράιχ, που βροντοφωνάζουν να αποδοθεί «τιμή στους ταγματασφαλίτες» και εμβρίζουν συγγενείς θυμάτων του εμφυλίου, λένε Πλάτων και εννοούν Νέρων. Η άνοδος της ακροδεξιάς τα τελευταία χρόνια, σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, είναι ορατή και δεν ξεορίζεται με ηθικολογίες ούτε αντιμετωπίζεται με απαγορεύσεις. Η ανεργία και η ανασφάλεια σε κοινωνίες που απορυθμί-

ζονται ραγδαία, καθώς και η μαζική παρουσία μεταναστών σε αρκετές δυτικοευρωπαϊκές χώρες, είναι πεδία προνομιακά για να επενδυθεί η ακροδεξιάς κοπής λαϊκιστική ρητορική, η οποία δεν δυσκολεύεται να υιοθετήσει και αντιπλουτοκρατικά ή αντιιμπεριαλιστικά κλισέ. Στα δεξιά της κοινοβουλευτικής ακροδεξιάς, και σε σχέση αλληλοτροφοδότησης, αναπτύσσονται οι ολιγάριθμες πλην θορυβώδεις και βιαιότητες ομάδες όσων πιστεύουν ότι η «τελική λύση» δεν ήταν έγκλημα κατά της ανθρωπότητας, αλλά πράξη πολιτικά και πολιτισμικά ορθή και αναγκαία. Αν τα υπάρχοντα κοινωνικά προβλήματα και η μαζική (τπλε)παθητικοποίηση επιτρέπουν στους φαιόνους να δημαγωγήσουν, εξυπηρετικό για τους σχεδιασμούς τους αποδεικνύεται και το γεγονός ότι κάποια ιδεολογήματά τους βρίσκουν ακροατήριο και στις γραμμές επίσημων κομμάτων. Αίφνης, το μύθευμα για τον «κακό Εβραίο» αναπαράγεται ή έστω γίνεται μοιρολατρικά ανεκτό από ποικίλες πλευρές πανευρωπαϊκά ενώ, για να σταθούμε στα δικά μας, ο θρύλος για τη γονιδιακή ανωτερότητα των Ελλήνων κάθε άλλο παρά χρυσαυγίτικη αποκλειστικότητα είναι. Στα θολά νερά της σύγχυσης, όλοι μπορούν να ψαρέψουν και οι νεοφασίστες.

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Παλαιά γκραβούρα της Ζακύνθου.

Εβραιοφοβία, ρατσισμός ντυμένος αντιρατσιστικά

Με αφορμή την έκδοση του βιβλίου που περιέχει τις μελέτες του Πιερ – Αντρέ Ταγκιέφ **Η νέα εβραιοφοβία** (Μετ. – Επιμετρο Ανδρ. Πανταζόπουλος) και του Αλέν Φινκέλγκρότ **Στο όνομα του Άλλου** (Μετ. Μάγκο Κοέν) – Εκδόσεις “Πόλις”, 2005, ο κ. Γιώργος Σιακαντάρης δημοσίευσε στην “Ελευθεροτυπία” (30.9.2005) την παρακάτω παρουσίαση. Αναδημοσιεύουμε το κείμενο του κ. Γ. Σιακαντάρη, χωρίς σχολιασμό:

Η έκδοση αυτού του βιβλίου έρχεται σε μια περίοδο έντασης της ισλαμοφοβίας. Επειδή όμως τα πράγματα ποτέ δεν είναι όπως φαίνονται, αν κανείς κοιτάξει πίσω από τα τείχη της ισλαμοφοβίας, θα διαπιστώσει, όπως κάνει ο Ταγκιέφ εξετάζοντας τη γαλλική περίπτωση, ένα εντεινόμενο κλίμα εβραιοφοβίας.

Ο Ταγκιέφ παραθέτει πλούσια στοιχεία, αντλημένα κυρίως από τη Γαλλία, αλλά και από την υπόλοιπη Ευρώπη, για συνεχείς επιθέσεις κατά εβραϊκών στόχων, όπως είναι συναγωγές, κοιμητήρια, εβραϊκά σχολεία, Εβραίοι ή άτομα που τους μοιάζουν. Αυτό όμως που διακρίνει τη σημερινή εβραιοφοβία είναι όχι απλώς ένα φυλετικό μίσος, όπως στην περίπτωση του αντισημιτισμού, αλλά κάτι πολύ βαθύτερο και πιο επικίνδυνο.

Στη σημερινή εβραιοφοβία πολλοί επενδύουν πολλά. Πίσω από ένα κλίμα αντισημιτισμού, που δεν επιζητεί απλώς και μόνο την καταδίκη του σιωνισμού αλλά την εξάλειψη του κράτους του Ισραήλ, στοιχίζονται όχι μόνο και όχι τόσο κάποιες ακροδεξιές δυνάμεις. Συστατικά στοιχεία αυτού του νέου τύπου ανθεβραϊσμού είναι δυνάμεις που δαιμονοποιούν την παγκοσμιοποίηση και την Αμερική, καθώς και ο ριζοσπαστικός ι-

σλαμισμός. Τμήματα του λεγόμενου νεοαριστερού ρεύματος, που τάσσονται κατά της παγκοσμιοποίησης, στο βαθμό που έχουν εγκαταλείψει τα εργαλεία της κριτικής ανάλυσης και της μελέτης του κοινωνικού γίγνεσθαι, ή μάλλον στο βαθμό που οι προηγούμενες τους «αναγνώσεις» και «κριτικές» έχουν καταρρεύσει, για να εξηγήσουν κάθε ανισότητα, κάθε καταπίεση, κάθε αιματηρή σύγκρουση προσφεύγουν στην εύκολη λύση που προσφέρει το Ζεύγος της Αμερικής και του «ναζιστικού» Ισραήλ. Βεβαίως, για να αποφυγούμε τις εύκολες κατηγορίες όσων δεν θα μπουρ στο κόπο να διαβάσουν αυτό το βιβλίο, σπεύδουμε να αναφέρουμε πως για το συγγραφέα «όλοι οι αντιαμερικανοί δεν είναι ανθεβραίοι, όλοι οι αντιισραηλινοί δεν είναι ανθεβραίοι και όλοι οι ανθεβραίοι δεν είναι αντιαμερικανοί» (σελ. 14). Ούτε βεβαίως ταυτίζει οποιαδήποτε κριτική κατά της ισραηλινής πολιτικής με τον αντισημιτισμό, ενώ υποστηρίζει ανεπιφύλακτα τη δυνατότητα συνύπαρξης παλαιστινιακού και ισραηλινού κράτους.

Η ειδοποιός διαφορά του σημερινού ανθεβραϊσμού είναι πως χρησιμοποιείται ως κίνημα κατά του ρατσισμού, για να εκφράσει τις χειρότερες μορφές ρατσισμού. Η μήτρα του ανθεβραϊσμού είναι πλέον όχι η φυλή του Ισραήλ αλλά η ίδια η υπόσταση του Ισραήλ ως κράτους-έθνους, ενόχου απλώς και μόνον επειδή υπάρχει και ανεξάρτητα απ’ ό,τι κάνει.

Τα ίδια τμήματα της «νεοαριστεράς», αντί να αναζητούν λύσεις συνύπαρξης στην ευαίσθητη περιοχή της Μέσης Ανατολής, ενισχύουν τον παλαιστινιακό εθνικισμό κατά ενός άλλου εθνικισμού, του ισραηλινού.

Εδώ έρχονται να συναντηθούν με μία από τις εκφράσεις του Ισλάμ, που είναι ο ριζοσπαστικός ισλαμισμός. Η περιφρόνηση προς την ελευθερία, τη δημοκρατία και την οικουμενικότητα έρχεται να βρει τους νομιμοποιητικούς της πυλώνες στην καταπίεση του παλαιστινιακού λαού από τους «φασίστες Ισραηλινούς». Έχουμε εδώ μ’ ένα συμπάρο πολλά τρυγόνια. Ο φασισμός, η πιο απεχθής μορφή μισανθρωπίας, εξισούται με ένα εθνικιστικό κίνημα, όπως είναι ο σιωνισμός. Ο παλαιστινιακός εθνικισμός με τα αναμφισβήτητα δικαιά του «αγυελοποιείται» έναντι του «δαιμονικού» ισραηλινού εθνικισμού, ενώ υποτιμάται πως και ο τελευταίος έχει αναμφισβήτητες νόμιμες αξιώσεις. Το χειρότερο όμως είναι πως στο πρόσωπο του ισλαμιστή τρομοκράτη κάποιοι ανακαλύπτουν τη χαμένη τιμή του «προλεταριάτου». Το φάντασμα του προηγούμενου μίσους κατά της δημοκρατίας δεν περιμένει πλέον τα μεσάνυχτα για να κάνει τη βόλτα του. Έρχεται μέρα μεσημέρι στο μετρό του Λονδίνου και σαρκαζει όλες τις πανανθρώπινες και οικουμενικές αξίες. Με πρόσχημα την πάλη κατά της αδικίας και της φτώχειας, ο ισλαμισμός επιτίθεται κατά του ανθρωπισμού και της ελευθερίας του ατόμου, κατά της οικουμενικότητας αυτών των αξιών. Η ένδυσση του αγώνα κατά της φτώχειας και των ανισοτήτων με τα ρούχα της ισλαμικής τρομοκρατίας κρύβει ένα αβυσσάλειο μίσος κατά της ίδιας της ανθρωπότητας, της αυταξίας του ανθρώπου, της «Δύσης» και των αξιών της. Κινητήρια δύναμη της εβραιοφοβίας, υποστηρίζει ο συγγραφέας, είναι το μίσος κατά της Δύσης. Εμείς θα λέγαμε πως το μίσος κατά της Δύσης και του Διαφωτισμού βρίσκεται στην εβραιοφοβία και τον αντιαμερι-

κανισμό τη μάσκα για όλες τις χρήσεις, για όλες τις εποχές, και όχι μόνο για την περίοδο της Αποκριάς.

Ο Ταγκιέφ, κόντρα στο ρεύμα της «πολιτικής ορθότητας», υποστηρίζει «πως δεν υπάρχει πολιτισμική μοίρα που να εμποδίζει τις χώρες της μουσουλμανικής κουλτούρας να γίνουν συνταγματικές δημοκρατίες, όπου οι ατομικές ελευθερίες θα είναι αντικείμενο σεβασμού» (σελ. 109). Από την άλλη, δεν ξεχνά πως η σημερινή πολιτικοκοινωνική πραγματικότητα δεν ενθαρρύνει τις προοπτικές εκδημοκρατισμού των μουσουλμανικών κρατών.

Όλες οι θέσεις που εκφράζει ο Γάλλος καθηγητής στο Ινστιτούτο Πολιτικών Επιστημών του Παρισιού, γνωστός και για τις θέσεις του υπέρ του ρεπουμπλικανισμού και της αναγκαιότητας του έθνους-κράτους, δεν αποτελούν, όπως είναι φυσικό, θέσφατα. Ενστάσεις γείρουν ο μονομερής τρόπος με τον οποίο αναλύει την Ιντιφάντα και το παλαιστινιακό κίνημα, τη σφαγή στη Σάμπρα και τη Σατίλα, στην οποία διακρίνει απλώς την αντίδραση των Λιβανέζων χριστιανών στις απειλές των Παλαιστινίων, την παράλειψή του να τονίσει πως τα σπέρματα του ολοκληρωτισμού δεν υπάρχουν φυσικά μόνο στο Ισλάμ, αν και εκεί έχουν ήδη αποκηρύξει πολλά τέκνα, ούτε πολύ περισσότερο μόνο στο νεοαριστερισμό. Αλήθεια, πόσο θα ήθελαν οι διάφοροι μουλάδες να είχαν αυτοί δηλώσει αυτό που δήλωσε ο Πάπας Βενέδικτος ο 16ος στην πρώτη του επίσκεψη στη Γερμανία. Πως δηλαδή «η μοναδική αληθινή επανάσταση προέρχεται από τον Θεό». Ο ολοκληρωτισμός είναι ενυπάρχουσα αξία σε όλες τις ιδεολογίες που δεν αναγνωρίζουν την ανθρωπινή αιτιότητα.

Το κύριο όμως σ' αυτό το έργο δεν είναι όσα έχουν μέχρι τώρα αναιρεθεί, αλλά το μήνυμα που απευθύνει στους δημοκρατικούς πολίτες να αντισταθούν στην ισχύ όσων ασκούν βία και να αποφευγούν τον λόγο εκείνων που, στο όνομα της πάλης κατά των ανισοτήτων και της

φτώχειας, επιδιώκουν να μετατρέψουν την ανθρωπότητα σε ένα στρατόπεδο ανισοτήτων και πολιτισμικής ένδειας.

Στο επίμετρο ο Ανδρέας Πανταζόπουλος καταγράφει τις σημαντικότερες θέσεις του Ταγκιέφ και προχωρά τονίζοντας πως ο αντισημιτισμός δεν είναι πολιτικό κίνημα που προκαλείται από τη μία ή την άλλη πολιτική της οποιασδήποτε ισραηλινής κυβέρνησης, αλλά ιδεολογική στάση που αμφισβητεί το δικαίωμα ύπαρξης του ισραηλινού λαού. Ενός λαού, θα προσθέταμε, που για λόγους ιστορικούς - διασπορά, έλλειψη εδαφικού προσδιορισμού, απουσία κράτους, κινητικότητα - έχει προσφέρει είτε στον επισημονικό είτε στον πολιτισμικό τομέα πάρα πολλά στην ανθρωπότητα και τις αξίες του ανθρωπισμού. Ενώ επίσης είναι γεγονός πως από τη στιγμή που απέκτησε κρατική οντότητα προέβη και σε ωρότητες, που τίποτα όμως δεν μας επιτρέπει να τις εξισώσουμε με τις ναζιστικές. Ενδιαφέρον σ' αυτό το επίμετρο αποτελεί και η καταγραφή των όψεων της ελληνικής εβραϊοφοβίας, όπως αυτές εκφράστηκαν κυρίως από τα λεγόμενα του μουσικοσυνθέτη Μίκη Θεοδωράκη. Ο οφειλόμενος σεβασμός προς την τεράστια αξία της μουσικής ιδιοφυΐας του Μίκη δεν του επιτρέπει να καταδείξει ως το τέλος πόσο επικίνδυνες είναι αυτές οι απόψεις. Με-

τρίζοντας την κριτική του υποστηρίζει πως αυτές οι θέσεις είναι μάλλον ασυνείδητες και όχι προϊόν μιας συνειδητής εβραϊοφοβίας.

Σ' αυτές τις απόψεις διακρίνεται η κοινή πορεία μιας μορφής «νεοαριστερισμού» με έναν απολύτως συνειδητό σταλινικό ανθεβραϊσμό. Δεν είναι τυχαίο που ο μουσικοσυνθέτης, με τρόπο που ακόμη και το ΚΚΕ θα απέφυγε, έχει εκφράσει το θαυμασμό του για τα «επιτεύγματα» της σταλινικής περιόδου («Ελευθεροτυπία», 19,20 και 21 Μαΐου 2003). Ο θαυμασμός μας προς τη μουσική ιδιοφυΐα του Μίκη και τη μέγιστη προσφορά του στην ηθική και πολιτιστική ενίσχυση ευρύτερων κοινωνικών και λαϊκών δυνάμεων δεν πρέπει να σταθεί εμπόδιο στην κριτική αμφισβήτηση των πολιτικών του απόψεων.

Στο κείμενό του ο Φινκελκρότ τονίζει πως ο αντισημιτισμός που φάνηκε μετά το τέλος του χιτλερισμού να εξαφανίζεται ντροπιασμένος, εμφανίζεται σήμερα και παραμορφώνει εκ νέου το πολιτικό, κοινωνικό και αξιακό σύστημα της Ευρώπης. Ο Φινκελκρότ προχωρά σε ανάλυση των διαφορών στο σύστημα του αντισημιτισμού σε Ευρώπη και Αμερική. Διαφωνούμε με το συγγραφέα όταν αυτός τονίζει πως το Ολοκαύτωμα έχει μια ιδιαίτερη αξία για τους Αμερικανούς, γιατί ακυρώνει τις ιδρυτικές αξίες του αμερικανικού έθνους. Το Ολοκαύτωμα ακυρώνει τις αξίες του ανθρώπινου είδους και όχι τις όποιες αμερικανικές ή ευρωπαϊκές αξίες. Συμφωνούμε όμως με την άποψή του πως στο βαθμό που η ηθική εξοβέλισε τον εχθρό, οι εχθροί της δημοκρατίας στο πρόσωπο του Εβραίου ανακάλυψαν εκείνον τον «Άλλο» που αποτελεί το σημερινό «εχθρό» του ανθρώπινου γένους. Βέβαια με αυτόν τον τρόπο η τζιχάντ αντικαθιστά την πάλη των τάξεων.

Ευελπιστούμε πως αυτό το βιβλίο, όχι μόνο θα διαβαστεί από πολλούς, αλλά και πως το προαναφερθέν κεντρικό του μήνυμα θα αποκτήσει και πολλούς φίλους.

Εβραϊκό νεκροταφείο Ζακύνθου. Μνήματα Ραββίνων που χρονολογούνται από τον 15ο αι.

Η Ισραηλιτική Κοινότητα στη Ζάκυνθο

Του Λουδοβίκου Σαλβατόρ

Ο Αρχιδούκας της Αυστρίας Λουδοβίκος Σαλβατόρ (1847-1915) εξέδωσε το 1904 στην Πράγα, στα γερμανικά, το μνημειώδες δίτομο έργο του «Ζάντε». Επρόκειτο για δύο ογκώδεις, πολυτελείς και πολύτιμους, από πλευράς περιεχομένου, πολυσέλιδους (σελίδες 687 και 449) τόμους.

Με την ευκαιρία της συμπλήρωσης εκατό χρόνων (2004) από την έκδοση του βιβλίου, το περιοδικό «Επιτανσιακά Φύλλα» (Διευθυντής: Διον. Σέρρας) εξέδωσε αναμνηστικό τόμο. Στον τόμο αυτόν περιλαμβάνεται το Κεφάλαιο του «Ζάντε» που αναφέρεται στην ιστορική Ισραηλιτική Κοινότητα του Νησιού και το οποίο περιέχεται στον Α' τόμο του έργου του Λ. Σαλβατόρ, σ. 448-454. Η μετάφραση είναι του Ζαφ. Ακτύπη].

Οι Ισραηλίτες εκπροσωπούνται στη Ζάκυνθο από πολύ μικρό αριθμό ανθρώπων, μόλις φτάνουν τους 200 και ο αριθμός τους δεν ήταν ποτέ μεγάλος. Τώρα κατέχουν ένα μόνο οίκο προσευχής, που σ' αυτόν γίνεται κανονικά η λατρεία του Θεού, δεν έχουν όμως επί του παρόντος κανένα ραββίνο και αυτός αναπληρώνεται από ένα μέλος της κοινότητάς τους. Οι ντόπιοι Ισραηλίτες δεν είναι

πλούσιοι, στην πλειονότητά τους μάλιστα μπορούν να θεωρηθούν φτωχοί· λίγοι είναι έμποροι ή πωλητές, όλοι τους σχεδόν ασκούν κάποιο επάγγελμα, οι πιο πολλοί είναι λευκοσιδηπουργοί και βάζουν υαλοπίνακες (τζαμάδες). Κατασκευάζουν ακόμη στρώματα και οι γυναίκες τους φτιάχνουν κεντητά καλύμματα γεμισμένα με βαμβάκι, που τα ονομάζουν παπλώματα. Πλένουν ακόμη τα πατώματα και κάνουν τους γυρολόγους με υφάσματα, κορδέλες και άλλα εμπορεύματα.

Κανένας Ισραηλίτης δεν ασχολείται τώρα με τις επισημίες.

Οι Ισραηλίτες φτιάχνουν μόνοι το κρασί τους, αλλά για το λόγο αυτό δεν τρώνουν οι ντόπιοι χριστιανοί τίποτα από ό,τι παρασκευάζεται από αυτούς· έχουν μάλιστα την προκατάληψη ότι στους άζυμους άρτους τους περιέχεται χριστιανικό αίμα. Οι Ισραηλίτες όμως είναι ήσυχoi, καλοί άνθρωποι, που φροντίζουν για την εργασία τους και θέλουν να ζουν με τους χριστιανούς με την καλύτερη σύμπτυοια. Όλοι μιλούν τα Ελληνικά, επειδή οι πιο πολλοί από αυτούς έχουν προέλευση από την Κρήτη και από άλλες ελληνικές περιοχές· μόνο μερικές οικογένειες πού ήλθαν από την Κέρκυρα χρησιμοποιούν την ιταλική γλώσσα.

Οι Ισραηλίτες είχαν από τότε που βρίσκονταν κάτω από τους Ενετούς και εξακολουθούν να έχουν ακόμα ένα δικό τους νεκροταφείο, κοντά στον Άγιο Γεώργιο των Λατίνων, στο Ψήλωμα.

Δεν υπάρχει κανένα ιδιαίτερο στοιχείο, που να μας

διαφωτίζει από πού ήλθαν στη Ζάκυνθο οι πρώτοι Ισραηλίτες. Από δημόσιες πηγές γνωρίζουμε μόνο ότι οι περισσότεροι έφτασαν εδώ από την Κάντια και ίδρυσαν μια δική τους συναγωγή, που ονομάστηκε κρητικό συναγώγι. Αυτό υπάρχει και σήμερα, έστω και αν παραμένει μόνο ένα ασκεπές ερείπιο. Από άλλα στοιχεία προκύπτει ότι οι Ισραηλίτες ήλθαν επίσης από την Πελοπόννησο και άλλα μέρη της Τουρκίας, από Κέρκυρα, Ιταλία και Ισπανία. Αλλά και πολλές οικογένειες έφυγαν από τη Ζάκυνθο, για να εγκατασταθούν σε άλλες περιοχές. Στην παλιά πόλη, δηλ. στο Κάστρο, ζούσαν μόνο λίγοι Ισραηλίτες διασκορπισμένοι και αργότερα μαζεύτηκαν όλοι σε ένα σπίτι. Στην τωρινή πόλη, που τότε ονομαζόταν Borgo della Marina, κατοικούσαν απομονωμένοι οι Ισραηλίτες και προτιμούσαν το Borgo της πόλης.

Το έτος 1527 αριθμούσαν στη Ζάκυνθο 47 οικογένειες με 204 ψυχές, το έτος 1555 ήσαν 29 οικογένειες με 140 ψυχές. Στο 16ο αιώνα βρίσκονταν στη Ζάκυνθο τα ακόλουθα οικογενειακά ονόματα Ισραηλιτών: Σαρνιάτος, Κάμπιος, Τσαμβλάκος, Ζαφαράνος, Ρέζος, Μαρένος, Μπολής, Ντάντες, Χανής, Σειτόνης, Αλιαντόνας, Σπανιολέππος, Ντή Σαμπατάνας, Κούττης, Ναπολιτάνος, Χάρτες, Ρούσσος, Σακερπότες, Ρωμανός, Μπινάτης, Ροάν, Καμπιώτης.

Στο δέκατο έβδομο αιώνα βρίσκονταν στη Ζάκυνθο επίσης οι εξής οικογένειες: Κόμις, Κορρές, Βινιάλ, Ρόσσος, Κοέμ, Φωκάς, Φανός, Ντελμαντίν, Βίνας, Κεκούλλης, Μπούλης, Ιναχαρούλης, Ζαμπάτης, Τρέβος, Ντά Φάνος, Φράνγκος, Ντή Γκιουζουέ, Σουριάνος, Μέλνις, Ιζαχέμος, Ράζεν, Μουζουλμάν, Καπελλίνος, Αμάντιος, Σαμολένας, Λεβίς, Τεντέσκος. Στην εποχή του Κορονέλλι 1785, ζούσαν εδώ κάπου χίλιοι Ισραηλίτες, στην εποχή του Grasset de Saint-Sauveur αριθμούσαν από αυτούς περίπου 2000. Στην αρχή του προηγούμενου αιώνα ήσαν εδώ εγκαταστημένοι, κατά το πλείστον, περίπου 300 φτωχοί Ισραηλίτες.

Όταν το Borgo αναπτύχθηκε σε πόλη, πολλαπλασιάστηκαν οι Ισραηλίτες και ένας από αυτούς αγάπησε μια χριστιανή και την απήγαγε. Αυτό το περιστατικό προκάλεσε μεγάλο ξεσκήωμα μεταξύ του χριστιανικού πληθυσμού. Ο λαός ζήτησε από τη Δημοκρατία, με προεβεία, την άδεια ώστε οι Ισραηλίτες ν' αποκλειστούν σ' ένα μόνο δρόμο, αν είναι δυνατόν, και υποδείχτηκε γι' αυτό η σημερινή οδός Φωσκόλου, που ονομάστηκε Strada della pieta (οδός της ευσεβείας) για να τους λυπηθεί ο Θεός. Σ' αυτό το δρόμο όμως κατοικούσαν και χριστιανοί. Οι Ισραηλίτες παρέμειναν εκεί μέχρι το έτος 1712, οπότε μετατοπίστηκαν στο μέρος της πόλης όπου κατοικούν ακόμα και σήμερα. Σ' αυτό σχημάτισαν ένα σταυρό και αποκλείστηκαν από κάθε πλευρά στην αρχή των δρόμων με πύλες, που ήταν εφοδιασμένες με την επιγραφή: In cruce quia crucifixerunt* και με το λέοντα του Αγίου Μάρκου. Αυτή η επιγραφή παραμερίστηκε με

την άφιξη των Γάλλων δημοκρατικών, στο έτος 1797. Οι πύλες κρατιόνταν κλειστές όλη τη Μεγάλη Εβδομάδα και μέχρι πριν από λίγα χρόνια ήταν έθιμο ώστε οι Ισραηλίτες να μη βγαίνουν από το γκέτο τη Μεγ. Παρασκευή· εάν έβγαιναν, τραβούσαν τα πάνδεϊνα. Υπάρχει μια ολόκληρη σειρά αποδεικτικών στοιχείων, που πιστοποιούν ότι η Ενετική Κυβέρνηση προστάτευε τους Ισραηλίτες υπηκόους της· αυτοί ήσαν τότε άνθρωποι της εργασίας και οι λίγοι από αυτούς που είχαν χρήματα συνήθιζαν να τα δανείζουν με υψηλό επιτόκιο. Ήσαν όμως πάντοτε έτοιμοι να προσφέρουν χρήματα και αυτό γινόταν για να μετριαστούν οι ανάγκες των κατοίκων, που παρουσιάζονταν εξ αιτίας των σεισμών ή άλλων δυστυχμάτων.

Οι Ισραηλίτες είχαν τότε τρεις συναγωγές και ένα ραββίνο που ταυτόχρονα ήταν δάσκαλος και δίδασκε εβραϊκά. Ονόμαζαν το ραββίνο ministro, δάσκαλο ή ακόμα συχνότερα δασκαλάκι. Η Ιστορία ομιλεί για επιτυχημένους Ιουδαίους γιατρούς από τη Ζάκυνθο, μάλιστα ο καλύτερος γιατρός ήταν πάντα ένας Ισραηλίτης και έτσι ήταν σχεδόν πάντοτε Ισραηλίτης ο άνδρας που εξέλεγε το συμβούλιο της Κοινότητας για δημόσιο γιατρό. Μεγάλη φήμη απόκτησε για την καλοσύνη του και την ικανότητά του ο Εφραίμ Κορρέ, που εκλέχτηκε πολλές φορές δημόσιος γιατρός και σ' αυτό το λειτουργήμα παρέμεινε από το 1622 μέχρι το 1634. Στο έτος 1650 προσπάθησε ο Δημήτριος Μοντασενίγος από τη Ζάκυνθο να πείσει το συμβούλιο της Κοινότητας ότι είναι αμαρτία να διορίζουν έναν Ισραηλίτη σαν γιατρό των χριστιανών. Σ' αυτή τη συνεδρίαση ειπώθηκαν πολλά υπέρ και κατά της πρότασης και τελικά πάρθηκε η απόφαση, ότι έπρεπε ν' αποφασίσει η Κυβέρνηση.

Μ' αυτό τον τρόπο αποφάσισε ο γενικός Προβλεπτής da Mar, Alvise Chiuran, ότι μπορούσαν να είναι οι Ισραηλίτες γιατροί των χριστιανών και διέταξε να συνεχιστεί η παλιά συνήθεια. Σαν επακόλουθο αυτής της διαταγής εκλέχτηκε στη Ζάκυνθο ένας άλλος Ισραηλίτης γιατρός με το όνομα Γκιουζέπε Καμίζ. Στη Ζάκυνθο ήταν απαγορευμένο στους Ισραηλίτες να ευρίζονται και αυτοί ήσαν υποχρεωμένοι να έχουν μεγάλη γενειάδα. Κάποτε ζήτησαν την άδεια να μπορούν να ευρίζονται, αλλά η αίτησή τους απορρίφθηκε. Οι Ισραηλίτες ήσαν υποχρεωμένοι να προσφέρουν το λευκό πανί για τα σήματα, που ύψωναν στον τηλεγράφο του κάστρου, για ν' ανακοινώνουν την άφιξη των πλοίων. Αυτό το σινιάλο το ονόμαζαν παντισέλλι (Panicelli).

Κατά την είσοδο του καθολικού Επισκόπου Κεφαλληνίας και Ζακύνθου ήσαν επιπλέον υποχρεωμένοι οι Ισραηλίτες να στρώνουν στους δρόμους χαλιά, για να περάσει ο Επίσκοπος με την ακολουθία του. Όλοι οι Ισραηλίτες πορεύονταν με το προβάδισμα του ραββίνου, που κάτω από ένα στέγαστρο (Baldachin) κρατούσε την Παλαιά Διαθήκη σε μία επιχρυσωμένη κάλπη. Αγόρια Ισραηλιτών έριχναν στο πέρασμά του λουλούδια από α-

σπμένιους δίσκους. Όλοι οι Ισραηλίτες όφειλαν να κρατούν στο χέρι τους μίαν ανθοδέσμη και από καιρού εις καιρόν στέκονταν, για να μπορέσει να διαβάσει ο ραββίνος ένα απόσπασμα από την Παλαιά Διαθήκη. Όταν έμπαινε ο Επίσκοπος στην εκκλησία του Αγίου Μάρκου, τον ακολουθούσαν ακόμη και οι Ισραηλίτες που γι' αυτούς ήταν απαγορευμένη η είσοδος σε χριστιανική εκκλησία για τις άλλες ήμερες.

Ήταν και είναι ακόμα μεταξύ κάποιων αμόρφωτων ανθρώπων εξαπλωμένη η πίστη, ότι οι Ισραηλίτες πιστεύουν σε ένα κεφάλι γαϊδάρου και αυτό το διαφύλασσαν σε αρτοφόριο. Αυτό συνετέλεσε ώστε το έτος 1661 ένας γνωστός Ανδρέας Μπλιώτης μπήκε ένα Σάββατο στη Συναγωγή για να πάρει τη γαϊδουροκεφαλή μετά από κάποια αντίσταση ξαναήλθε με άλλους οπλισμένους ανθρώπους και πήγε στο αρτοφόριο, όμως αντί της γαϊδουροκεφαλής βρήκε τη συνηθισμένη Τορά μέσα. Εν τω μεταξύ κατέφθασε η οπλισμένη δύναμη προς υπεράσπιση των Ισραηλιτών και η κυβέρνηση διέταξε να κηρύξουν σε όλες τις εκκλησίες την Κυριακή ότι ο Θεός των Χριστιανών είναι ακριβώς ο ίδιος με εκείνον των Ισραηλιτών. Οι χριστιανοί, που έλαβαν μέρος σ' αυτή την πράξη, τιμωρήθηκαν.

Διατηρούνται ακόμα λαϊκά τραγούδια που δείχνουν αυτή την πλανημένη αντίληψη του κατώτερου χριστιανικού λαού:

Οβραίος, Οβραίος Σιμιχά, που τρώς σιμιδάς

Κ' κάδεσας και προσκυνάς τη Γαϊδουροκεφαλή,

Θα σε κλάψω, θα σε πάρω, θα σε κάμω Χριστιανή

Και τη Γαϊδουροκεφαλή, θα τη φτύσουμε μαζί**.

Στο έτος 1712 χάθηκε την Κυριακή των Βαΐων ένα χριστιανό αγόρι, που βρέθηκε αργότερα νεκρό στη θάλασσα κοντά στο Νταβία. Ο λαός πίστεψε ότι γι' αυτό το έγκλημα ήταν ένοχοι δήθεν οι Ιουδαίοι, για να πάρουν το αίμα του και ξεσηκώθηκε εναντίον τους· αυτοί κακοποιήθηκαν πολύ και τα σπίτια τους λεπλαττήθηκαν, αν και η διοίκηση έσπευσε για να τους προστατεύει. Ένα πόδι αυτού του παιδιού, που το κρατούσε κάποιος για μαρτυρία, διαφυλάσσεται ακόμα σήμερα στην εκκλησία του Σταυρωμένου, που βρίσκεται στο δρόμο προς το Κρύο-Νερό. Η Βενετία έκλεισε τότε, όπως είδαμε, τους Ισραηλίτες στο γκέτο, όπου βρίσκονται και σήμερα και τιμώρησε τους χριστιανούς. Αυτό το συμβάν τραγουδήθηκε και σε λαϊκά άσματα.

Το 1760 λεπλαττήθηκαν οι Ισραηλίτες άλλη μια φορά. Ήταν έθιμο—όπως είχαμε την ευκαιρία ήδη ν' αναφέρουμε—κατά το απόγευμα του Πάσχα να καίνε ένα αχυ-

ρένιο ανθρώπινο ομοίωμα, που παρίστανε τον Ιούδα. Σ' αυτό το χρόνο αποφάσισαν να φτιάξουν από άχυρο και να κάψουν το ομοίωμα του εβραίου Giacomo Tedesco, που απολάμβανε εκτίμησης στον τόπο. Η διοίκηση, που το έμαθε, εξέδωσε απαγορευτική διαταγή. Ο λαός ξεσηκώθηκε και ήθελε έναντι οποιουδήποτε τιμήματος να κάψει τον Tedesco από άχυρο. Οι στρατιώτες κατάσχεσαν αυτό το αχυρένιο ομοίωμα, γεγονός που έφερε σε σύγκρουση το λαό με τους στρατιώτες. Εν τω μεταξύ οι τοπικές αρχές, όταν είδαν ότι θα κυθεί αίμα, παρακάλεσαν τον Προβλεπτή και κατάφεραν να επιστραφεί ο αχυρένιος Tedesco στο λαό. Έτσι έγινε και το ομοίωμα κάπκε. Ο λαός όμως, ενθαρρυνμένος με τη νίκη του, πήγε μετά στο γκέτο και άρχισε να λεπλατεί τα σπίτια· ευτυχώς που μπήκαν στη μέση ένας Μακρής και ένας Κομούτος και έτσι δεν συνεχίστηκε η λεπλασία.

Η κυβέρνηση είχε και πάλι αναλάβει υπό την προστασία της την υπόθεση των Ισραηλιτών υπηκόων της.

Αυτοί μπορούσαν ν' αγοράζουν ακίνητη περιουσία από το σύνταγμα του 1817, ήταν όμως αποκλεισμένοι από όλες γενικώς τις υπηρεσίες· για πρώτη φορά η ένωση με την Ελλάδα επέτρεψε σ' αυτούς ν' απολαμβάνουν όλα τα πολιτικά δικαιώματα. Παρόλα αυτά ακόμα και στα νεότερα χρόνια έχουν εκτεθεί σε διωγμούς.

Η τρίτη λεπλασία των Ισραηλιτών, που κατοικούσαν στην πόλη, επιχειρήθηκε κατά τη Μεγ. Παρασκευή του έτους 1891, μετά την περιφορά του Εσταυρωμένου, επειδή η διοίκηση δεν άφησε το λαό να μπει στο γκέτο, για να μην εξυβριστούν οι Ισραηλίτες. Αυτή η πρόθεση υποδαυλίστηκε από την είδηση, ότι δήθεν οι Ισραηλίτες είχαν φονεύσει στην Κέρκυρα ένα αγόρι, για να χρησιμοποιήσουν το αίμα του για τους άζυμους άρτους τους, κάτι βέβαια που ήταν μόνο μύθος. Η

διοίκηση καταδίκασε όλους εκείνους τους χριστιανούς που λεπλάτησαν ή ήταν οι πρωταίτιοι αυτής της παρεκτροπής.

Τότε ζούσαν στη Ζάκυνθο 271 Ισραηλίτες, αλλά μετά από αυτό το περιστατικό αναχώρησαν από εδώ πάνω από 200· σιγά-σιγά όμως οι περισσότεροι επέστρεψαν και πάλι.

Υποσημειώσεις

* Στο σταυρό επειδή σταύρωσαν (Σ.τ.Μ.)

** Το ιεράστικο είναι γραμμένο στην ελληνική γλώσσα. Το αντίγραφο όπως ακριβώς έχει, με την ιδιόμορφη ορθογραφία του και τον τονισμό του. (Σ.τ.Μ.).

Το εσωφύλλο του Β' τόμου του ZANTE - Έκδοση του 1904 στη Λειψία

Στη Μνήμη του Σιμόν Βιζενταλ:

*Γνώρισε τη φρίκη σε 12 διαφορετικά
ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης*

«Η ιστορία του ανθρώπινου είδους είναι μια ιστορία εγκλημάτων που έχει την τάση να επαναλαμβάνεται. Μέσω της γνώσης οφείλουμε να οικοδομήσουμε άμυνες στην επανάληψη της Ιστορίας. Για το δικό σας κέρδος διδάχθετε από την τραγωδία μας. Ίσως τα επόμενα θύματα να μην είναι Εβραίοι». Πρωταγωνιστής μιας σύγχρονης οδύσσειας, ο Σιμόν Βιζενταλ αφιέρωσε τις έξι τελευταίες δεκαετίες του βίου του στη δικαίωση των εκατομμυρίων θυμάτων των ναζιστών, χαρακτηρίστηκε «συνειδήση του ολοκαυτώματος» και έφυγε σιωπηλά σε βαθιά γεράματα έχοντας ολοκληρώσει το πολυτιμο έργο του.

Ηρθε στον κόσμο παραμονή Πρωτοχρονιάς του 1908 στο χωριό Μπούσατς, τότε τμήμα της Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας. Γόνος ευκατάστατης οικογένειας εμπορίου, ουδέποτε φανταζόταν τη δραματική τροπή που θα έπαιρνε η ζωή του. Η απόρριψη από την πολυτεχνική σχολή του Λβιβ λόγω θρησκούματος τον ανάγκασε να χτυπήσει την πόρτα του Πολυτεχνείου της Πράγας, από όπου αποφοίτησε το 1932 ως αρχιτέκτων μηχανικός.

«Η Βία είναι σαν αγριόχορτο: δεν μαραίνεται ακόμη και στη μεγαλύτερη Ήπραςία», υποστήριζε πάντα ο Σιμόν Βιζενταλ κραδαινοντας φωτογραφίες ναζιστών εγκληματιών πολέμου στο μικρό γραφείο του στη Βιέννη.

Αργότερα επέστρεψε στο Λβιβ, όπου παντρεύτηκε την ομόθρησκή του, Σίλα Μούλερ, ωστόσο η οικογενειακή ευτυχία δεν κράτησε πολύ. Το φθινόπωρο του 1939 η περιοχή πέρασε σε χέρια Σοβιετικών, συγγενείς του Βιζενταλ δολοφονήθηκαν από πράκτορες της μυστικής αστυνομίας και ο ίδιος αναγκάστηκε να σφραγίσει το αρχιτεκτονικό γραφείο του και να εργαστεί ως μηχανικός σε εργοστάσιο. Τελευταία στιγμή κατάφερε δωροδοκώντας να αποτρέψει τη μεταφορά του ίδιου, της μητέρας και της

συζύγου του στη Σιβηρία, ενώ ένας παλιός του υπάλληλος σε θέση-κλειδί τον γλίτωσε από το εκτελεστικό απόσπασμα.

Οι εναπομείναντες της οικογένειας Βιζενταλ ήταν από τους πρώτους που έπεσαν στα χέρια των γερμανικών στρατευμάτων το 1941. Η μητέρα του Σιμόν οδηγήθηκε σε στρατόπεδο θανάτου όπου άφησε την τελευταία της πνοή, ενώ ο ίδιος και η σύζυγός του σύρθηκαν στο στρατόπεδο Γιανόφσκα, έξω από το Λβιβ, για καταναγκαστικά έργα στο σιδηροδρομικό δίκτυο.

Αγωνιστές της πολωνικής αντίστασης κατάφεραν να φυγαδεύσουν με πλαστά χαρτιά τη Σίλα, η οποία χάρη στα «άρια» χαρακτηριστικά της περνούσε για Πολωνέζα, ο Σιμόν ωστόσο έμεινε πίσω. Αν και κατόρθωσε να αποδράσει συνελήφθη ξανά και ύστερα από αρκετές αποτυχημένες απόπειρες αυτοκτονίας ξεκίνησε μια ερεβώδη «περιοδεία» στα ανά την Κεντρική και την Ανατολική Ευρώπη κολαστήρια για να καταλήξει στο πνιγνό Μαουντχάουζεν της Αυστρίας. Από καθαρή τύχη έμεινε μακριά από τα κρεματόρια και τους θαλάμους αερίων. Όταν στις 5 Μαΐου 1945 οι πρώτοι αμερικανοί στρατιώτες πέρασαν τις πύλες του στρατοπέδου βρήκαν τον αποστεωμένο Βιζενταλ σε ημιθανή κατάσταση. Ο μικρόσωμος άνδρας, που ζύγιζε μόλις 45 κιλά και έκλαιγε γοερά από τη μοναξιά και τον φόβο, είχε την προνοητικότητα να καταγράψει τα ονόματα 91 αξιωματικών του στρατοπέδου, κάτι που έμελλε να αποδειχθεί εξόχως χρήσιμο.

Το τέλος του Πολέμου βρήκε την οικογένεια Βιζενταλ αποδεκατισμένη - μοναδικοί επιζήσαντες ο Σιμόν και η Σίλα, που έχασαν περισσότερους από 80 συγγενείς. Αμέσως μετά την απρόσμενη επανένωσή τους στα τέλη

* Ένας άνθρωπος θαρραλέος και μοναχικός, ένας αυθεντικός Δίκαιος υψώθηκε, μετά τον τερματισμό του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, στην Οικουμενική ως υπόδειγμα Δικαιοσύνης, ο Σιμόν Βιζενταλ, ο ακάματος διώκτης των δειλών πλέον και αξιοθρήνητων ναζί, των τεράτων εκείνων αυτουργών μιάς ανείπωτης κακούργιας και απανθρωπιάς. Επί δεκαετίες, η γενιά που σφραγίστηκε από την θηριωδία του ναζισμού, παρακολούθησε με ανακούφιση και θαυμασμό, τη διαδρομή αυτού του μοναδικής ηθικής αντοχής Ανθρώπου και με συγκίνηση βαθιά χαιρόταν τα κατορθώματά του. Κι αυτός ο μοναδικός, ο αλυσμόντος υποτάχθηκε στην μοίρα του Ανθρώπου, στον θάνατο. Ας τον αναπαύσει ο Θεός ανάμεσα στους Δίκαιους και ας κρατήσουμε μαζί το υπόδειγμά του ως φως συνειδήσεως και ως διδάγμα ανθρωπιάς και δικαιοσύνης.

Περιοδικό *Ευθύνη* (Οκτώβριος 2005)

του 1945, έφεραν στον κόσμο την μοναχοκόρη τους Παουλίνα. Μία εικόνα ωστόσο του τριβέλιου το μυαλό. Η εικόνα ενός καταβεβλημένου στρατιώτη των SS που λίγο πριν από τη λήξη του Πολέμου του εξομολογήθηκε τις φρικαλεότητες των ανωτέρων του εις βάρος Εβραίων, Τσιγγάνων, ομοφυλοφίλων, αναπήρων και πολιτικά αντιπροσυνώντων και μετά του ζήτησε συγχώρεση. «*Θα μπορούσα να τους συγχωρήσω για ό,τι έκαναν σε μένα, αλλά δεν θα μπορούσα να μιλήσω εξ ονόματος των εκατομμυρίων που αφάνισαν. Η επιβίωση είναι ένα προνόμιο που συνεπάγεται υποχρεώσεις*». Έβαλε σκοπό της ζωής του να διατηρήσει ζωντανή τη μνήμη και να «ξετρυπώσει» τους σκορπισμένους ανά την υφήλιο φυγάδες ναζιστές. Οι σκέψεις και οι ανησυχίες του αποτυπώνονται στο πολυμεταφρασμένο best-seller του με τίτλο «Το ηλιοτρόπιο».

Δεν έχασε καιρό. Το 1947 μαζί με 30 εθελοντές ο Σιμόν Βιζενταλ ίδρυσε το Εβραϊκό Κέντρο Τεκμηρίωσης στην αυστριακή πόλη Λίντς. Σταδιακά όμως το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης ατόνησε και το γραφείο αναγκάστηκε να διακόψει τη λειτουργία του το 1954, ωστόσο ο Βιζενταλ εξακολούθησε να ασχολείται περιστασιακά. Η σύλληψη ωστόσο του ηθικού αυτουργού του Ολοκαυτώματος, Αντολφ Αϊχμαν - με εμπλοκή του ίδιου του Βιζενταλ - η μεταφορά, καταδίκη και εκτέλεσή του στο Ισραήλ το 1962, επανέφερε στο προσκήνιο το κυνήγι των φυγόντων ναζιστών οδηγώντας στην επαναλειτουργία του Εβραϊκού Κέντρου Τεκμηρίωσης, αυτή τη φορά με έδρα τη Βιέννη. Το 1977 ιδρύθηκε στο Λος Άντζελες το Κέντρο Βιζενταλ, ως διεθνής μη κυβερνητικός οργανισμός μνήμης, επιμόρφωσης, υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και καταπολέμησης του αντισημιτισμού, το οποίο σήμερα αριθμεί 400.000 μέλη και έχει γραφεία σε Νέα Υόρκη, Μαϊάμι, Τορόντο, Ιερουσαλήμ, Παρίσι και Μπουένος Αϊρες.

Χάρη σε ένα εκτεταμένο διεθνές δίκτυο συνεργατών και πληροφοριοδοτών, περί τους 1.100 -από τους 90.000- καταζητούμενους εγκληματίες πολέμου εντοπίστηκαν και δικάστηκαν επί των ημερών του, ενώ παράλληλα καθόρισε να φέρει αντιμέτωπους με τον νόμο 70 και πλέον από τους δυνάστες του στο Μασουντάουζεν. Μεγαλύτερες του επιτυχίες ήταν ο εντοπισμός του Φραντς Σταγγλ, στρατιωτικού διοικητή στο κολαστήριο της Τρεμπλίνκα, όπου βρήκαν τον θάνατο 800.000 άνθρωποι, του Καρλ Σιλμπερμπάουερ, του ανθρώπου που συνέλαβε την Άννα Φρανκ στην κρυψώνα της στο Άμστερνταμ, και της Ερμίνε Μπραουνστάινερ, υπεύθυνης για τους θανάτους εκατοντάδων παιδιών στο στρατόπεδο Μάτσανεκ. Αντιθέτως η διαφυγή του Γιόζεφ Μένγκελε, γνωστού και ως «Αγγέλου του Θανάτου», ως τον θάνατό του το 1978 στη Βραζιλία, ήταν μία από τις μεγαλύτερες απογοητεύσεις για τον Βιζενταλ, μαζί με την αποτυχία του να εντοπίσει τον επικεφαλής της Γκεστάπο, Χάινριχ Μίλερ, και τον προσωπικό γραμματέα του Φύρερ, Μάρτιν Μπόρμαν.

Ελάχιστα γνωστός στους Ισραηλινούς Εβραίους, πέ-

ρασε το σύνολο του βίου του στην Ευρώπη. Στη μοναχική μεταναστευτική Αυστρία ο Βιζενταλ δεν απολάμβανε πάντα γενική αποδοχή. Η δράση του ίδιου και του κέντρου του είχε κατά καιρούς «ενοχλήσει» τους συμπατριώτες του. Το 1982 γερμανοί και αυστριακοί νεοναζιστές τοποθέτησαν εκρηκτικό μηχανισμό έξω από την οικία του στη Βιέννη, χωρίς να καταφέρουν να τον εξοτρώσουν. Αλλά και εκτός αυστριακών συνόρων οι απόψεις του Βιζενταλ ετίθεντο υπό αμφισβήτηση. Ο Νόρμαν Φίνκελστάιν, καθηγητής του Πανεπιστημίου Κολούμπια, ούτε λίγο ούτε πολύ χαρακτήρισε το Κέντρο Βιζενταλ ένα μουσείο «όπου το Νταχάου συναντά την Ντίονεϊλαντ», με τον ιδρυτή του να έχει κατά καιρούς κατηγορηθεί για ανικανότητα, εγωμανία και τάση υπερβολής, από ιδεολογικούς αντιπάλους του, που θεωρούσαν από ελάχιστη ως μηδαμινή τη συνεισφορά του στον εντοπισμό και στη σύλληψη των «μεγάλων ψαριών», όπως λόγου χάριν ο Αντολφ Αϊχμαν. Σκληρή ήταν και η κόντρα του με τον εβραίο πρώην καγκελάριο της Αυστρίας, Μπρούνο Κράισκι. Όταν ο Βιζενταλ κατηγορήσε τον ισχυρό άνδρα της πατρίδας του ότι μοίραζε χαρτοφυλάκια σε πρώην ναζιστές, εκείνος έσπευσε να του προσάψει αμαρτίες σχετικές με την Γκεστάπο στα τέλη του Πολέμου.

Ο Βιζενταλ είχε αποποιηθεί τον τίτλο του ταγμένου κυνηγού των ναζιστών: «*Είμαι κυνηγός της δικαιοσύνης και όχι της εκδίκησης*». Ουδέποτε υπήρξε ζηλωτής ενώ τασσόταν κατά της θανατικής ποινής. «*Πάντα με συγκινούσε το γεγονός ότι δεν ήταν μικρόκοσμος*» δήλωσε για τον Βιζενταλ ο Γερμανός πρώην καγκελάριος, Χέλμουτ Κολ. Έζησε την υπόλοιπη ζωή του σε ένα μικρό βιεννέζικο διαμέρισμα, απαντώντας σε γράμματα, μελετώντας βιβλία και εμπλουτίζοντας τη φιλοτελική συλλογή του. Ήταν πρόσωπο αναγνωρίσιμο στη Βιέννη. Πολλοί τον έβλεπαν τα απογεύματα να πίνει τον καφέ του στο διάσημο ξενοδοχείο «Sacher» της αυστριακής πρωτεύουσας. Ακούραστος και εργασιομανής ως τα βαθιά του γεράματα, ταξίδευε, έδινε διαλέξεις, επισκεπτόταν το μικρό του γραφείο στο κέντρο της Βιέννης και απαντούσε ο ίδιος στα τηλεφωνήματα. Αποσύρθηκε από την ενεργό δράση το 2003 και μόνες αργότερα έχασε την πολυαγαπημένη του σύζυγο. Πέθανε στον ύπνο του, στο σπίτι του στη Βιέννη στις 20 του περασμένου Σεπτεμβρίου. Στην ταφή του στην πόλη Χερτζλίγια του Βορείου Ισραήλ δεν παρευρέθησαν περισσότερα από 200 άτομα. Λίγο πριν από τον θάνατό του είχε απονεμηθεί το Μετάλλιο της Τιμής από την Αυστριακή Κυβέρνηση ενώ νωρίτερα είχε χριστεί ιππότης από τη βασίλισσα της Αγγλίας, είχε μεταξύ άλλων τιμηθεί με μετάλλιο της Γαλλικής Λεγεώνας της Τιμής και με το Μετάλλιο της Ελευθερίας από τον πρόεδρο των ΗΠΑ. Ο ίδιος δεν στεκόταν ιδιαίτερος στις περγαμνές: «*Μαζί με μένα θα πεθάνουν και οι τιμές και τα μετάλλια. Μοναδικό μου κληροδότημα είναι η προειδοποίηση στους εγκληματίες του μέλλοντος ότι δεν θα επαναπαυτούν ποτέ*».

[Βήμα, 9.10.2005].

Οι στρατιωτικοί ιατροί στον Μακεδονικό Αγώνα

Του Παύλου Νταφούλη, Λοχαγού - Ιατρού

Από την εποχή της επανάστασης του '21 και της ίδρυσης του νεοελληνικού κράτους, ο Ελληνισμός της Μακεδονίας αγωνίστηκε τόσο απέναντι στην οθωμανική κατοχή, όσο και στη βουλγαρική διείσδυση στον μακεδονικό χώρο. Στη Μακεδονία το 1854 και το 1868 σημειώθηκαν ανεπιτυχείς κινήσεις για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού. Το 1870 ιδρύθηκε η αυτοκέφαλη βουλγαρική εκκλησία, η λεγόμενη Εξαρχία και το 1878, χρονιά που πάλι οι Μακεδόνες είχαν επαναστατήσει, σχηματίστηκε η αυτόνομη βουλγαρική ηγεμονία. Τότε ο αγώνας άλλαξε φυσιογνωμία. Οι Βούλγαροι προσπάθησαν να κυριαρχήσουν στους ευαίσθητους τομείς της εκκλησίας και της εκπαίδευσης. Χρησιμοποίησαν διάφορα μέσα, για να επιτύχουν τον προσεταιρισμό των κατοίκων, κυρίως των σλαβόφωνων. Το 1895 η Ανωτάτη Μακεδονική Επιτροπή ή Κομιτάτο, με έδρα τη Σόφια, συγκρότησε ένοπλα ανταρτικά σώματα, που περνούσαν στη Μακεδονία με σκοπό το βίαιο προσπληρωμό των κατοίκων. Στην ίδια τη Μακεδονία ιδρύθηκε η Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση (η διαβόητη ΕΜΕΟ), η οποία πρόβαλε ως αίτημα την αυτονομία. Το 1903, στις 20 Ιουλίου, ξέσπασε βουλγαρική εξέγερση στη Δυτική και Βόρεια Μακεδονία. Οι Τούρκοι κατέστειλαν τη λεγόμενη επανάσταση του Ήλιντεν, κυλώντας στο αίμα πολλές περιοχές με ελληνικό στοιχείο.

Ο ελεύθερος Ελληνισμός επιτέλους ευαισθητοποιήθηκε. Οι εκκλησίες του Μητροπολίτη Καστοριάς Γερμανού Καραβαγγέλη, και του Ίωνος Δραγούμη, που από το 1902 υπηρετούσε στο Προξενείο Μοναστηρίου, άρχισαν να εξετάζονται σοβαρά. Τα πρώτα ελληνικά σώματα διέβησαν την ελληνοτουρκική μεθόριο και εισήλθαν στα μακεδονικά εδάφη. Η ελληνική κυβέρνηση στελέχωσε τα Προξενεία με ικανούς διπλωμάτες και αξιωματικούς, με κυρίαρχη τη μορφή του Γενικού Πρόξενου στη Θεσσαλονίκη Λάμπρου Κορομπλά.

Με τη θυσία του Παύλου Μελά τη 13^η Οκτωβρίου 1904, η ελληνική κυβέρνηση θορυβήθηκε και η κοινή γνώμη ξεσηκώθηκε. Από όλες τις περιοχές του ελεύθερου και υπόδουλου Ελληνισμού κατέφθασαν εθελοντές, έτοιμοι να συνδράμουν τους Ελληνομακεδόνες που είχαν από χρόνια συγκροτήσει ανταρτικές ομάδες. Ειδική μνεία πρέπει να γίνει για τον μεγάλο αριθμό

Κρητικών εθελοντών, οι οποίοι έδωσαν το δικό τους χρώμα σε αυτόν τον αγώνα.

Με αποκορύφωμα τις συμπλοκές στον Βάλτο των Γιαννιτσών στην Κεντρική Μακεδονία, τα ελληνικά σώματα μάχονταν τους Βούλγαρους κομιτατζήδες και τον τουρκικό στρατό. Εξίσου σημαντική με την αμιγώς στρατιωτική δράση των σωμάτων ήταν η γενικότερη εθνική τους δράση. Σε συνεργασία με ιερείς, εκπαιδευτικούς, ιατρούς, εμπόρους και ανθρώπους όλων των επαγγελματικών τάξεων, οι Έλληνες αρχηγοί πέτυχαν να διατηρήσουν την ελληνικότητα των πληθυσμών που διεκδικούσαν οι Βούλγαροι. Πίστη στο Πατριαρχείο, λειτουργία ελληνικών σχολείων και στήριξη των Ελλήνων ανταρτών επετεύχθησαν σε μικρό χρονικό διάστημα. Όλα αυτά είχαν τεράστιο κόστος σε ανθρώπινες ζωές. Εκτός από τις μάχες, οι δολοφονίες, οι φυλακίσεις και τα βασανιστήρια ήταν καθημερινό φαινόμενο για τον άοπλο πληθυσμό.

Το 1908 εκδηλώθηκε η επανάσταση των Νεότουρκων, οι οποίοι εξήγγειλαν μεταρρυθμίσεις για τους χριστιανικούς πληθυσμούς της αυτοκρατορίας, με ψευδή όπως αποδείχτη συνθήματα για φιλία, ισότητα, αδελφοσύνη. Ο αγώνας ατόνησε. Η μακεδονική γη απελευθερώθηκε τελικά το 1912 από τον ελληνικό στρατό, με τη βοήθεια Μακεδονομάχων προσκόπων.

Αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό της ελληνοβουλγαρικής διαμάχης στην τουρκική επικράτεια, ήταν η μυστικότητα ενός ακήρυκτου πολέμου. Τραυματίες και ασθενείς αντάρτες, αλλά συχνά και άμαχος πληθυσμός, έχρηζαν διακομιδής και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Δεν υπήρχε η κλασική δομή των υγειονομικών υπηρεσιών, ήταν αδύνατη η νοσηλεία σε οργανωμένους υγειονομικούς σχηματισμούς και αυτές ακόμην οι διακομιδές ήταν πολύ επικίνδυνες. Σε πολύ σοβαρές περιπτώσεις τραυματισμών ή δυσιάντων νόσων γινόνταν διακομιδή στην ελεύθερη Ελλάδα, κυρίως στα στρατιωτικά νοσοκομεία.

Το 1904 οι στρατιωτικοί ιατροί που στελέχωναν τα 6 ελληνικά στρατιωτικά νοσοκομεία και τα διάφορα θεραπευτήρια στις έδρες των μεγάλων μονάδων ήταν μόλις 130. Οι ιατροί κατατάσσονταν με διαγωνισμό μετά το πέρας των σπουδών τους στο Πανεπιστήμιο και ακολούθως εκπαιδεύονταν στο στρατιωτικό σκέλος της αποστολής τους στα στρατιωτικά νοσοκομεία. Το Υγειονομικό Σώμα συμμετείχε πολύπλευρα

στον Αγώνα στη Μακεδονία. Είτε άμεσα, είτε έμμεσα μόνιμα στελέχη, αλλά και έφεδροι αξιωματικοί του Υγειονομικού έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στον αγώνα.

Τέσσερις ήταν οι τρόποι συμβολής των στρατιωτικών ιατρών στον Μακεδονικό Αγώνα:

- Η υγειονομική προετοιμασία των ανταρτών
- Η αντιμετώπιση των απωλειών υγείας
- Η δράση αξιωματικών εθελοντών-πρακτόρων στον μακεδονικό χώρο
- Η συμμετοχή σε ένοπλα ανταρτικά σώματα με διπλή ιδιότητα μαχητού - ιατρού

Στην προετοιμασία των σωμάτων συμπεριλαμβάνονταν και η εξέταση των υποψηφίων εθελοντών από ειδικό ιατρό, όπως στη στρατιωτική κατάταξη. Και αυτό γιατί στα πρώτα ανταρτικά σώματα που έδρασαν στη Μακεδονία παρουσιάστηκαν περιπτώσεις κακών πεζοπόρων ή ανταρτών με οφθαλμολογικά προβλήματα, καταστάσεις που λίγο έλειψε να αποβούν μοιραίες. Οι αξιωματικοί-αρχηγοί σωμάτων είχαν ευκαιρίες καταρτισμού σε χρήσιμα θεωρητικά και πρακτικά θέματα που αφορούσαν γνώσεις χειρουργικής πολέμου, πρώτες βοήθειες σε τραύματα, θέματα διακομιδών, γνώσεις υγιεινής, όπως π.χ. πώς να διαχειρισθούν τις σωρούς των νεκρών κ.ά. Σε αυτόν τον τομέα ο θεσμός των ομιλιών από στρατιωτικούς ιατρούς στη Λέσχη Αξιωματικών της Φρουράς Αθηνών ήταν εξίσου σημαντικός με τη διδασκαλία μαθημάτων του Υγειονομικού από τον Αρχίατρο **Σόλωνα Χωματιανό** στη Σχολή Ευελπίδων. Επίσης τμήμα της προετοιμασίας ήταν η παροχή σε κάθε σώμα επιδεσμικού υλικού, φαρμάκων (κυρίως κινίνης) και οδοντικών-ενδείξεων χορήγησής τους. Ακόμη και χειρουργικά εργαλεία συνόδευσαν κάποιες μεμονωμένες αποστολές.

Στην αντιμετώπιση των απωλειών υγείας στρατιωτικών αλλά και απλών ανθρώπων του μακεδονικού λαού ενίοτε, οι ιατροί των στρατιωτικών νοσοκομείων των μετόπισθεν κατέβαλαν μεγάλες προσπάθειες. Οι νοσηλείες στα στρατιωτικά νοσοκομεία των Αθηνών αποδεικνύονται από τις γνωματεύσεις της Ανωτάτης του Στρατού Υγειονομικής Επιτροπής, της γνωστής ΑΣΥΕ. Εκεί διασώζονται οι διαγνώσεις των Μακεδονομάχων πασχόντων στρατιωτικών, τα ονόματα των θεραπεύοντων στρατιωτικών ιατρών και οι αναρρωτικές άδειες που χορηγήθηκαν.

Οι ακολούθως καταγραφόμενες αξιομνημόνευτες προσωπικές διαδρομές και ιστορικές λεπτομέρειες αναδεικνύουν την εθνική και επιστημονική δράση των Ελλήνων Αξιωματικών. Γίνεται αναφορά σε δημοσιευμένα στοιχεία για ορισμένες μόνο αντιπροσωπευτικές μορφές από τους στρατιωτικούς ιατρούς που συμμετείχαν στον αγώνα. Οι **Γεώργιος Παπαζήσης, Παρίσιος Πάνος, Χρήστος Πραντούνας, Δημήτριος Δουμπιώτης** ήταν στρατιωτικοί ιατροί που συμμετείχαν ποικιλοτρόπως στον αγώνα.

Δεν μπορεί όμως να μην αναφερθεί κανείς αναλυτικότερα σε ένα μετέπειτα Διευθυντή Υγειονομικού. Ο καταγόμενος από τη Φιλιππούπολη της Ανατολικής Ρωμυλίας **Αργύριος Κιτάνος** διετέλεσε από το 1906 έως το 1908 μυστικός πράκτορας του Προξενείου Θεσσαλονίκης στην Αριδαία, τη Σκύδρα, τη Γευγελή και την Έδεσσα, με την ιδιότητα του ιατρού. Με την ευχέρεια κινήσεων ενός ιατρού που κάνει επισκέψεις κατ' οίκον, ο Κιτάνος κατχούσε τους χωρικούς, βοηθούσε τα πατριαρχικά ανταρτικά σώματα και μετέδιδε πληροφορίες στο Ελληνικό Προξενείο. Για την εθνική του δράση, φυλακίστηκε στην Έδεσσα και στη Γευγελή, ενώ καταδικάστηκε ερήμην δύο φορές εις θάνατον. Αφού διέφυγε στην Αθήνα, ο Κιτάνος κατετάγη στο Υγειονομικό. Στους Βαλκανικούς Πολέμους οργάνωσε, ανθυπίατρος ων, σώμα Μακεδονομάχων προσκόπων και σε αυτό το σώμα οφείλεται η έγκαιρη κατάληψη της Αριδαίας από ελληνική δύναμη, γεγονός που απέτρεψε τους Βουλγάρους από τη διεκδίκηση της πόλης. Με λαμπρή συμμετοχή στη μικρασιατική εκστρατεία ο Γενικός Αρχίατρος Κιτάνος εξαντλώντας την ιεραρχία, το 1930 έγινε Διευθυντής Υγειονομικού.

Ένας άλλος στρατιωτικός ιατρός που εντυπωσιάζει είναι ο **Δαυίδ Σιακκή**. Το Φεβρουάριο του 1907 κατετάγη εθελοντικά σε ανταρτικό σώμα και κάλυψε υγειονομικά την ελληνική δύναμη της Λίμνης των Γιαννιτσών, με το ψευδώνυμο Δημήτρης Τσάκαλος. Ο Σιακκή γεννήθηκε στην Λάρισα το 1882. Ήταν Ισραηλίτης στο θρήσκευμα, Έλληνας υπήκοος. Σπούδασε Ιατρική στην Αθήνα και όταν περάτωσε τις σπουδές του σύντομα βρέθηκε στο Τσάγεζι (σημερινό Στόμιο του νομού Λαρίσης). Από εκεί αναχώρησε με άλλους αγωνιστές με πλοίο για να φτάσει στα Τουρκοκρατούμενα Μακεδονικά παράλια. Μετά από περιπέτειες το πλοίο διέσπασε τις τουρκικές περιπολίες και το σώμα έφτασε στις εκβολές του Αλιάκμονα. Από εκεί με επίπονη πορεία οι αντάρτες έφθασαν στις παρυφές του Βάλτου, όπου τους περίμεναν οι ειδικές πλάβες για να τους μεταφέρουν στις ελληνικές καλύβες της Λίμνης.

Το έργο του Σιακκή πέρα από την αντιμετώπιση και περιποίηση τραυμάτων εμπεριείχε και την αντιμετώπιση των κακουχιών του Βάλτου και ό,τι αυτό συνεπαγόταν. Ελονοσία, ρευματισμοί, δυσεντερία, λοιμώξεις, προβλήματα υγιεινής παρουσιάζονταν σε καθημερινή βάση. Αλλά και οι ένοπλες συγκρούσεις δεν έλειπαν. Ο Σιακκή ανελάμβανε τους τραυματίες και έκρινε αν χρειάζονταν ή όχι διακομιδή, είτε στη Θεσσαλονίκη, είτε στα στρατιωτικά νοσοκομεία των Αθηνών. Ο Σιακκή με τη διπλή ιδιότητα ιατρού και μαχητού ενέπνευσε εμπιστοσύνη στους Έλληνες αντάρτες. Αυτό καταδεικνύεται και από το γεγονός πως λάμβανε μέρος σε όλες τις συσκέψεις των καπεταναίων, αν και δεν έφερε στρατιωτικό βαθμό εκείνη την εποχή, ενώ επίσης συμμετείχε στις πρώτες ατελέσφορες, μυστικές προ-

σπάθειες συνεννόησης μεταξύ Βουλγάρων και Ελλήνων με στόχο τη συμμαχία κατά των Τούρκων. Ήταν τέτοιος ο ζήλος και τόσο η προθυμία του Σιακκή, που όταν τον Ιούλιο του 1907 αποχώρησε από τον Βάλτο μετά από πεντάμηνη παραμονή, το Προξενείο Θεσσαλονίκης έστειλε έγγραφο στο Υπουργείο Εξωτερικών, όπου αναφέρει τις υπηρεσίες που προσέφερε ο Σιακκή και τον εγκωμιάζει για την ανιδιοτελή ηρωική προσφορά του στον αγώνα. Από το 1912 ο Σιακκή υπηρέτησε ως μόνιμος υγειονομικός αξιωματικός του στρατού Ήνρας. Συμμετείχε με πολλές διακρίσεις στους Βαλκανικούς Πολέμους, στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και στη Μικρασιατική Εκστρατεία. Την άνοιξη του 1930 πέθανε, ενώ ακόμη υπηρετούσε ως λοχαγός ιατρός στον ελληνικό στρατό.

Εκτός από τον προαναφερθέντα Σιακκή ένας άλλος από τους στρατιωτικούς ιατρούς που διακρίθηκαν στην πρώτη γραμμή ήταν ο **Ιωάννης Παπαβασιλείου**. Ο Παπαβασιλείου γεννημένος στη Γουμένισσα το 1870, τελείωσε το Γυμνάσιο στην Θεσσαλονίκη και συνέχισε τις σπουδές του στην Ιατρική Αθηνών, απ' όπου πήρε το πτυχίο της Ιατρικής. Συμμετείχε στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 ως έφεδρος ιατρός και μετά από δύο χρόνια κατετάγη στο Υγειονομικό ως Ανθυπίατρος.

Το 1905 ο Παπαβασιλείου σε συνεννόηση με το Γενικό Προξενείο Θεσσαλονίκης, τοποθετήθηκε διευθυντής του ελληνικού σχολείου Γιαννιτσών, με το ψευδώνυμο Ιωάννης Σφέτσος. Ο Παπαβασιλείου διύθυνε επιτυχώς το Κέντρο του αγώνα στα Γιαννιτσά. Ο νεαρός ανθυπίατρος μιλούσε απαισιότως Βουλγαρικά, αλλά και Τουρκικά, οπότε με μεγάλη ευκολία κέρδισε την εμπιστοσύνη των τουρκικών αρχών. Επίσης οι ιατρικές υπηρεσίες του Παπαβασιλείου ήταν πολύτιμες. Σε ελάχιστη απόσταση από τα Γιαννιτσά εκτεινόταν ο Βάλτος, κέντρο του ένοπλου αγώνα, ενώ πλησίον των Γιαννιτσών το όρος Πάικο ήταν ορμητήριο ανταρτικών ομάδων. Ο δραστήριος αξιωματικός οργάνωσε ένα δίκτυο συλλογής πληροφοριών από τη γύρω περιοχή στην οποία οι κομιτατζήδες με τρομοκρατικές ενέργειες είχαν αποκτήσει ερείσματα. Οι πληροφορίες αφορούσαν τις δυνάμεις, τις κινήσεις και τα σχέδια των βουλγαρικών σωμάτων, αλλά και των αποσπασμάτων καταδίωξης του τουρκικού στρατού. Η διοχέτευση των πληροφοριών γινόταν προς το Προξενείο Θεσσαλονίκης και προς τα ανταρτικά σώματα στον Βάλτο. Σε συνεργασία με τις τοπικές Επιτροπές Αμύνης το Κέντρο των Γιαννιτσών μεριμνούσε για την τροφοδοσία των σωμάτων του τομέα ευθύνης του και ενίοτε για την αποστολή της μισθοδοσίας των ανδρών, καθώς και όπλων και πολεμοφοδίων.

Και για όσους αναρωτιούνται για τα εκπαιδευτικά καθήκοντα του Παπαβασιλείου που δεν έπρεπε να πα-

ραμεληθούν, η απάντηση είναι πως ο ανθυπίατρος είχε φροντίσει να έχει ως βοηθό του το μνημένο δάσκαλο Δημήτριο Παπαδόπουλο, ο οποίος ανέλαβε ουσιαστικά τη διεύθυνση του ελληνικού σχολείου. Ο Παπαβασιλείου ως διευθυντής εκφώνούσε τους πανηγυρικούς λόγους στις γιορτές του Σχολείου, καθιέρωσε τις γαλανόλευκες ποδιές, ενώ επεδείκνυε την ιδιαίτερη ευαισθησία του στην εκμάθηση πατριωτικών τραγουδιών και στη σωματική άθληση που σκληπραγωγούσε τους μαθητές.

Το 1906, ένας Γιαννιτσιώτης ιατρός, ο Γεώργιος Διδασκάλου, μετέπειτα δήμαρχος Γιαννιτσών, σε επιστολή του προς το γνωστό Μακεδόνα πολιτικό Στέφανο Δραγούμη διατυπώνει παράπονα για τη συμπεριφορά του διευθυντού των σχολείων των Γιαννιτσών. Κατά τον ιδιαίτερα ενδιαφερόμενο για την εθνική υπόθεση Διδασκάλου, ο Διευθυντής έλειπε συχνά στη Θεσσαλονίκη, εξαφάνιζε δέματα από το σχολείο, ενώ είχε και ιδιαίτερες σχέσεις με την Ανδρονίκη Παπαβασιλείου, δασκάλα του σχολείου των Γιαννιτσών, γεγονός που εξόργιζε τους άλλους δασκάλους. Ήταν φανερό πως ο Παπαβασιλείου έπαιζε τον μυστικό του ρόλο με ιδιαίτερη επιτυχία και ουδείς υποψιαζόταν την πραγματική του ιδιότητα. Η δε σχέση του με την Ανδρονίκη Παπαβασιλείου δεν θα ενοχλούσε τους δασκάλους που σκανδαλίζονταν με την υποτιθέμενη ανηθικότητα του διευθυντού τους, αν ήξεραν την πραγματική του ταυτότητα. Ο Διδασκάλου απευθύνθηκε στον ίδιο τον Παπαβασιλείου και του εξέθεσε την κατάσταση. Ο τελευταίος ευρισκόμενος σε λεπτή θέση προέτρεψε τον Διδασκάλου να ζητήσει συστάσεις από τον Δραγούμη και με αυτόν τον τρόπο λύθηκε η παρεξήγηση.

Ο Παπαβασιλείου το 1907 μετετέθη στην Ελευθερούπολη Καβάλας, όπου συνέχισε τη μυστική του δράση με το προκάλυμμα της θέσης του διευθυντού του εκεί ελληνικού σχολείου. Φυλακίστηκε δύο φορές από τους Τούρκους στο Γεντί Κουλέ της Θεσσαλονίκης και τελικά απελάθηκε στην Αθήνα. Αργότερα συμμετείχε στους Βαλκανικούς Πολέμους, στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, στην εκστρατεία στην Ουκρανία και στη Μικρασιατική Εκστρατεία, όπου διακρίθηκε ιδιαίτερα. Αναγνωρίστηκε πράκτορας Α' τάξεως του Μακεδονικού Αγώνα και απεβίωσε πλήρης ημερών και τιμών στην Αθήνα το 1950.

Συνοψίζοντας, η προσφορά των στρατιωτικών ιατρών κατά τον Μακεδονικό Αγώνα ήταν πολύτιμη, πολύπλευρη, αλλά και αφανής. Ήταν άνθρωποι ανιδιοτελείς, οι οποίοι θεώρησαν αυτονόητο καθήκον να προσφέρουν στην πατρίδα.

[Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό **Ιατρικά Θέματα**, (έκδοση του Ιατρικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης), τεύχος 35/2004].

Η εν Θεσσαλονίκη Γερμανική Κατοχή και οι Ισραηλίται

Επίσημη Έκθεση

Στις 11 Ιουνίου 1945 η προσωρινή Διοικητική Επιτροπή της υπό ανασυγκρότηση Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης (Πρόεδρος Χαΐμ Μ. Σαλιτιέλ, Γραμματέας Αλβέρτος Σαφάν) κατάρτισε την παρακάτω έκθεση γεγονότων για τα όσα συνέβησαν εκεί κατά τη Γερμανική Κατοχή.

Η έκθεση αυτή, γραμμένη αμέσως μετά την Κατοχή, έχει τη μαρτυρία της αυθεντικότητας.

Η εν Θεσσαλονίκη Γερμανική κατοχή και οι Ισραηλίται

Οι Γερμανοί κατέλαβαν την Θεσσαλονίκη και παρέμειναν εν αυτή επί μίαν τριετίαν και εξήντα μήνες περίπου, ήτοι από της 9ης Απριλίου 1941 μέχρι της 30ης Οκτωβρίου 1944. Ως ήτο φυσικόν οι Ισραηλίται Θεσσαλονίκης υπέφεραν τα πάνδεινα υπό τον Γερμανικόν ζυγόν. Η Γερμανική καταπίεσις εφηρμόσθη και ανεπύχθη διαδοχικώς εις τρεις φάσεις.

1ον) **Η περίοδος της ημιανοχής.** Αυτή εκτείνεται από της 9ης Απριλίου 1941 μέχρι της 11ης Ιουλίου 1942. Κατά την περίοδον ταύτην αρχίζουν φανερά αι προσβολαί των Ισραηλιτών και αι κατ' αυτών μεροληψίαι. Γίνονται κατασχέσεις επίπλων, αποβολαί μερικών εβραϊκών οικογενειών από τας κατοικίας των. Οι Γερμανοί φυλακίζουν Ισραηλίτας δι' ασχημάντους αιτίας και πολλάκις άνευ ουδεμιάς αιτίας. Συγχρόνως εξαπολύεται εκ του τότε γερμανοδούλου τύπου Θεσσαλονίκης ολόκληρον ρεύμα αντισιμητισμού με διαφόρους δυσφημήσεις και ψευδολογίας ο τόπος προσπαθεί να εξωθήση την μάζαν του Ελληνικού Λαού όπως αυτή προβή εις την καταστροφήν του εβραϊκού στοιχείου και

Το κατεστραμμένο εβραϊκό νεκροταφείο Θεσσαλονίκης. Φωτογραφία του 1944, αμέσως μετά την απελευθέρωση.

εις τον θάνατον αυτού. Τούτο αποδεικνύεται και εξ ολοκλήρου σειράς ανά χείρας μας των τότε εφημερίδων. Πλυν όμως δέον να παρατηρηθή ότι ουδέποτε ο Ελληνικός Λαός παρεσύρθη από τον τότε τύπον και ουδέποτε συνέβη επεισόδιον τι πεζοδρομίου εναντίον των Ισραηλιτών εκ μέρους της μάζας του Ελληνικού Λαού. Ούτω κατ' Αύγουστον του 1941 όλως αιφνιδιασώς συλλαμβάνονται εντός του καταστήματός των ένα πρωί πενήκοντα (50) περίπου Ισραηλίται. Εγκλείονται εις τας φυλακάς Επαυργίου όπου κρατούνται επί τρεις μήνας περίπου και έπειτα απολύονται χωρίς καν να τους δοθή καμμία εξήγησις ούτε καν να τους ανακρίνουν. Κατά την περίοδον ταύτην εμφανίζονται συχνά εις τα γραφεία της Κοινότητος διάφοροι Γερμανοί οίτινες διά του θορύβου των διά φωνών και απειλών κάμουν άνω κάτω όλας τας υπηρεσίας της Κοινότητος. Επί τέλους εκδηλώνουν και την αιτίαν της επισκέψεως. Θέλουν μίαν κατάστασιν των πλουσίων εβραίων. Άλλην ημέραν εμφανίζονται και ζητούν τα αρχεία ή την βιβλιοθήκην ή και την διεύθυνσιν του τάδε Ισραηλίτου δάθεν αντιδραστικού και πολλὰς άλλας τοιαύτας πληροφορίας. Ένα Γερμανικό φορτηγό σταθμεύει προ των θυρών της Κοινότητος και σε λίγη ώρα εν μέσω φωνών, σπρωξιμάτων και ξυλοδαρμών φορτώνονται επί του αυτοκινήτου όλα τα βιβλία, τα μητρώα, τα έγγραφα και λοιπά κοινοτικά αρχεία. Από της εποχής της αφίξεως των Γερμανών εις Θεσσαλονίκην ως Πρόεδρον της Κοινότητος εγκαθίστοιν οι Γερμανοί τον Σάρκο Σαλιπέλ. Ουτος υποβοηθείται υπό τινος Ισραηλίτου εκ Καστορίας γερμανομάθους ονόματι Αλμπάλα.

2ον) **Η περίοδος των καταπίεσεων.** Αυτή εκτείνεται από της 11ης Ιουλίου 1942 μέχρι της 25ης Φεβρουαρίου 1943. Κατά την περίοδον ταύτην το πρόγραμμα της εξοντώσεως των Ισραηλιτών αρχίζει με τα καταναγκαστικά έργα της 11ης Ιουλίου 1942. Ολόκληρος σειρά α-

πανθρώπων μέσων τίθεται εν ενεργεία. Προσβολαί, εξιβρώσεις, ταπεινώσεις και το ξυλοκόπημα δημοσίως ήτο η απαρχή των βασάνων. Κατά την διάρκεια των έργων εφαρμόζεται υπό των Γερμανών και των τυφλών αυτών οργάνων η διαίτα της πείνης κατά των δυστυχών σκλάβων πλέον Ισραηλιτών εργατών. Εις τα έργα ελλείπει παντελώς η ιατρική περίθαλψις διά τους ασθενείς και τραυματίαι. Τα καταναγκαστικά έργα αρχίζουν με μίαν γενική πρόσκλησιν των Ισραηλιτών ηλικίας 18 έως 45 ετών, 9.000 περίπου, δι' ης ούτοι καλούνται εις τον γνωστόν καύσωνα του Ιουλίου εις τας 8/12 το πρωί να παρουσιασθούν εις την Πλατείαν της Ελευθερίας ίνα εγγραφούν στους καταλόγους και λάβουν και την σχετική κάρταν εργασίας. Οι Ισραηλίται κρατούνται υπό τον ήλιον χωρίς να τους επιτραπεί καν να καλύψουν την κεφαλήν έστω και με ένα χαρτί. Παρατηρήθησαν λιποθυμίες και μερικά συμπτώματα πλιάσεως. Περί την 11ην ώραν της αυτής ημέρας οι Γερμανοί ήρχισαν και την εφαρμογήν των βασανιστηρίων. Λαμβάνουν εκ του πλήθους μερικούς τους τοποθετούν εις εμφανές μέρος και τους προτρέπουν με τον βουρδουλα στο χέρι να κάμουν διαφόρους γυμναστικές ασκήσεις συνεχώς και αδιακόπως και μέχρι εξαντλήσεως. Μόλις δε ο βασανιζόμενος επεβράδυνε τον ρυθμόν των κινήσεων και εδείκνυε σημεία κοπώσεως τότε διά ροπάλοι εξυλοκοπείτο μέχρι αναισθησίας, ότε πλέον παρέσυρον λυπόθυμον το θύμα τον εκτός της συγκεντρώσεως του έρριπτον επάνω ένα δοχείον νερό και το άφηνον κάτω εξπλωμένον αναισθητον. Πολλοί εκ των Ισραηλιτών αδυνάτου κράσεως έπαθον συνεπεία των κακουχειών και των βασάνων της ημέρας ταύτης πολλές ασθένειαι εξ' ων εις πολλούς εξ' αυτών επήλθε και ο θάνατος. Ολίγας ημέρας προ της αναχωρήσεως διά τα έργα επακολουθεί ύλως τυπικώς και ιατρική εξέτασις, όλοι σχεδόν κρίνονται κατάλληλοι δι' εργασίαν. Ιατροί ήσαν πρόσωπα υποδεικνθέντα υπό του ιατρικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης. Τα εξαναγκαστικά έργα διευθύνοντο από διαφόρων εργοληπτικών επιχειρήσεων μεταξύ των οποίων εξέχουσα θέσιν κατείχεν η εταιρία Ιωάννης Μίλλερ και Σία και δέθεν στρατολόγος της επιχειρήσεως ταύτης κατεδέχθη δυστυχώς να τεθή Έλλην στρατηγός ονόματι Λαυράνος. Οι Ισραηλίται εργάζονται σκληρώς εις τα βουνά, εις τας οδούς σπάγοντες πέτρες εις διάφορα ε-

Το πρωτότυπο της Εκθέσεως

εγένετο κατά Νοέμβριον του 1942. Τα μνήματα καταστρέφονται χιλιάδες εργάτες εργάζονται εν οπουδή, κακοί εργολάβοι τής ώρας φίλοι των Γερμανών πωλούν τας επιτυμβίους πλάκας και τα διάφορα άλλα υλικά (τούβλα, πέτρες) τέλος παρατηρείται και η τυμβορυκεία, γίνεται η εκταφή των νεκρών διά την ανεύρεσιν χρυσών οδόντων. Τούτο εξηκολούθησε δυστυχώς, σποραδικώς και επί των ημερών μας.

Εις την καταστροφήν του Νεκροταφείου σπουδαιον ρόλον έπαιξε και οράς μηχανικών της τότε Γενικής Διοικήσεως Μακεδονίας. Τέλος, κατά την περίοδον ταύτην κατάσχονται τα δύο σπουδαία εβραϊκά βιβλιοπωλεία της πόλεως μας των Μαΐρ Μόλκο και Μ. Σίμπος. Επίσης τα εμπορικά καταστήματα κατάσχονται και οι ιδιοκτήται αντικαθίστανται δι' άλλων διαχειριστών μη ισραηλιτών. Κατά Σεπτέμβριον του 1942 όλα τα εβραϊκά χαρτοπωλεία κατεσχέθησαν. Κατάσχονται τα πιάνο των Ισραηλιτών. Τρεις κινηματογράφοι Θεσ/νίκης εις χείρας των ισραηλιτών εδόθησαν εις διαχειριστάς μη ισραηλίτας. Παρ' όλα ταύτα τα βάσανα των ισραηλιτών δεν είχαν τελειώσει. Η ίδρυσις του γκέττο θα επακολουθήση εντός ολίγου και μετά ταύτα ο εκποτισμός.

3ον) **Περίοδος αποσυνθέσεως και καταστροφής.** Αυτή άρχεται από της 25ης Φεβρουαρίου 1943 μέχρι της 10ης Αυγούστου του ίδιου έτους. Το γκέττο εγκαθιδρύεται την πρώτην ημέραν. Αι περιουσίαι των ισραηλιτών κατάσχονται, τα καταστήματα λεηλατούνται διαδοχικώς και συστηματικώς. Τα κοινοτικά αρχεία καίονται. Οι εβραϊκοί συνοικισμοί κατεδαφίζονται, οι ισραηλίται εγκλείονται ως ζώα εις στρατόπεδον συγκε-

λώδη μέχρι μέχρι εξαντλήσεως. Παρατηρούνται πολλοί ασθενείς και αρκετοί θάνατοι. Τέλος κατά Σεπτέμβριον του 1942 οι Γερμανοί αποφασίζουν να απαλλαγούν των εξαντληθέντων τούτων εργατών και συγχρόνως επιδιώκουν να προσπορισθούν χρήματα, και ούτω προτείνουν αντί αντισπώματος, δύομισις δισεκατομμυρίων δραχμών ν' απαλλάξουν εκ των έργων τους Ισραηλίτας όπερ και εγένετο. Κατά την περίοδον ταύτην συντελείται και εν από τα πλέον συνταρακτικά γεγονότα. Η βεβήλωσις και η καταστροφή του περιφημού εβραϊκού Νεκροταφείου Θεσσαλονίκης ιδρυθέντος από του 15ου αιώ-
 νος. Αρχή της καταστροφής

ντρώσεως ένθα ολόκληρος η κλίμαξ των ναζιστικών ωμοτήτων και οργίων εφαρμόζεται απεριορίστως. Είς... (δισανάγνωστο κείμενο)... στρατοπέδου συνοικισμού Βαρόνου Χίρς απ' όπου περνούσαν όλοι οι ισραηλίται προτού φορτωθούν εις τα βαγόνια, είναι ο περίφημος προδότης και σαδιστής Βιτάλ Χασσόν περιτοισιζόμενος υπό ομάδος 8 ή 9 προδοτών, προσώπων με στενή συνεργασίαν με την Επιτροπή Ρόζενμπεργκ. Η Επιτροπή Ρόζενμπεργκ ήπς διοργάνωσε όλον το έργον του εκτοπισμού ευρίσκετο επί της οδού Βελισσαρίου αριθ. 42. Το προσωπικόν της απετελείτο εκ των εγκληματιών και σαδιστών Μπρύνερ, Βισλισέν, Τσίτα ή Ζίττα, ο δήμιος και ο διερμηνεύς της εμπιστοσύνης των αρμένιους Μπουντουριάν Αγκόη. Εξετοπισθήσαν εν όλω εκ Θεσσαλονίκης 45.000 ισραηλίται εκ των 50.000 τοιαύτων, ο εκτοπισμός εγένετο εις 19 αποστολάς. Ήδη επέστρεψαν εις Θεσσαλονίκην 1.200 ισραηλίται μέχρι της στιγμής

μεταξύ των οποίων και μερικοί εκ των στρατοπέδων συγκεντρώσεως της Πολωνίας. Ολόκληρος σειρά προβλημάτων τίθεται προς επίλυσιν ιδίως προκύπτει η αναζήτηση των εκτοπισθέντων και η αποκατάστασις των ήδη εμφανιζομένων, η περίθαλψις των δεινοπαθούντων ισραηλιτών. Ωσαύτως προκύπτει και το ζήτημα της αποζημίωσεως των γενομένων ζημιών ανερχομένων εν συνόλω εις 18.000.000 Λίρας Αγγλίας χρυσάς περίπου.

Η Προσωρινή Διοικητική Επιτροπή

Υ.Γ. Εφ' όλης της άνω κινήσεως προεξέχει η Εγκληματική Προσωπικότης του Εβραιοφάγου Παπαναούμ. Ο κατάσκοπος ούτος κατεδίωκεν πλείστους ισραηλίτας. Παρέσχεν λεπτομερείς πληροφορίας περί της εμπορικής περιουσίας των Ισραηλιτών και συνετέλεσεν μεγάλως εις την εβραϊκήν καταστροφήν. Εις Ε.Ε.Ε. δια προκηρύξεων προεκάλεσεν ανάλογη καταστροφήν.

Η Τραγωδία των Εβραίων

του Γ. Θ. Βαφόπουλου

...Λίγα χιλιόμετρα πριν από τη Λαμία, το τραίνο είχε πάλι σταθεί, κοντά σε μιαν ερημιά, όπου η ψυχή μου δοκιμάσθηκε από τη φοβερή σκηνή μιας δαντικής κόλασης. Δεν είναι σχήμα λόγου τούτη η πολυμεταχειρισμένη έκφραση. Εκεί κάτω στη μικρή χαράδρα, μπροστά στο σταματημένο τραίνο, παιζόταν η τελευταία πράξη ενός επεισοδίου από την κόλαση του μεγάλου Φλωρεντινού. Ήσαν σπημένα μερικά παραπήγματα, όπου πριν από λίγους μήνες ίσως στεγαζόταν κάποιο «τάγμα εργασίας» των ταλαιπωρων Εβραίων. Τώρα είχαν απομείνει κάμποσα ζωντανά ξεφτίδια, που φαίνεται πως κάποτε ήσαν άνθρωποι. Σκελετωμένα σώματα, με ίχνη πάνω τους από κουρέλια, μόλις που σαλεύανε από την ανημποριά. Και τα πρόσωπα, δίχως ανθρωπιά, έμοιαζαν μορφές πληγωμένων ζώων που ξεψυχούσαν. Προσπαθούσαν να περπατήσουν και τρίκλιζαν, σκοντάφτανε πάνω στις πέτρες και τότε έτρεχε ο φύλακάς τους, ένας Εβραίος εξωμότης και κατέβαζε μ' ορμή στο κουρελιασμένο σώμα το

γερμανικό του μαστίγιο. Κι' οι στρατιώτες της φρουράς καπνίζανε με απάθεια κι ούτε καν καταδέχονταν να ρίξουν ένα βλέμμα επιδοκιμασίας, που τόσο πολύ το αποζητούσε ο ομόφυλος εξωμότης.

Μερικά από τα ανθρώπινα εκείνα υπολείμματα στέκονταν ασάλευτα αντίκρυ στο τραίνο. μ' ένα βλέμμα κι' εκείνο ασάλευτα, με την αντίκη τους φύση γυμνή μπρος στα μάτια των επιβατών. Είχεν απολείπει τους ζωντανούς εκείνους νεκρούς η ανθρωπιά, η απάθεια του ζώου τους είχε φορέσει τη μάσκα της, η φυσική «αιδώς», που ξέρει αυθόρμητα ν' αντιδρά, ήταν κι εκείνη πεθαμένη μέσα τους. Και πάρα κάτω, στο βάθος της μικρής χαράδρας, ένα στενόμακρο σανίδι ζευγάρωνε τις δύο της πλευρές. Κι' ήσαν υποχρεωμένες τούτες οι κινούμενες σκιές, με την απειλή του τουφεκιού, να κατεβαίνουν ως τη μικρή χαράδρα, να στέκονται πάνω στο σανίδι κι από κει να κáμνουν τη φυσική τους ανάγκη. Κι η χαράδρα ήταν τόσο βαθύς οχετός, όπου είχαν ταφεί πολλοί «κεκμη-

κότες» Εβραίοι, όπου μ' ένα παραπάτημα πέφτανε τούτα τα ανθρώπινα κουρέλια. Οι μεγάλοι σφαγείς της ιστορίας ποτέ δεν είχαν επινοήσει έναν τέτοιου είδους τάφο για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Τούτο φαίνεται πως ήταν προνόμιο του δικού μας «πολιτισμένου» αιώνα.

Είχα κουρνιάσει σε μια γωνιά του βαγονιού, με κλεισμένα τα μάτια από ντροπή και οδύνη. Ένοιωθα πως ήμουν κι' εγώ ένας συνένεχος στο μεγάλο εκείνο έγκλημα, γιατί δεν είχα τη δύναμη να φωνάξω για το σκότωμα τούτο της ανθρωπιάς, γιατί δεν είχα το κουράγιο ν' ακολουθήσω τους συνανθρώπους μου τούτους στον τάφο της μεγάλης ντροπής. Κι η ντροπή μαζί με την οδύνη μου κορυφώθηκαν, όταν έννοιωσα να φεύγει το τραίνο από τη σκηνή της δαντικής τραγωδίας. Και να συναποκομίζει το άλλο φθηνό ανθρώπινο φορτίο, πούχε το μέγα προνόμιο νάχει πάνω του κολλημένη την επικέτα της «αρίας φυλής»...

(Από τις Σελίδες Αυτοβιογραφίας, τόμος Β' σελ. 168 κ.ε.ζ.)

Η Ραπτομηνανή

Διήγημα της Μαρίας Λαμπροπούλου - Καραμήτσου

Κάθε φορά που το θερμόμετρο δείχνει πάνω από τριάντα έξι βαθμούς κι οι πολύ ζεστές μέρες του καλοκαιριού μας κάνουν να υποφέρουμε, η Ελένη, μια δασκάλα, θυμάται και διηγείται αυτήν εδώ την ιστορία της Κατοχής απ' τη Θεσσαλονίκη. Αύγουστος ήταν τότε... το 1942.

Πριν από λίγες μέρες ήταν η υποχρέωση να φορέσουν όλοι οι Εβραίοι τ' άσπρο του Ισραήλ στο στήθος. Ύστερα σημάδεψαν τα σπιτία τους και τα μαγαζιά, με άσπρο σημάδι στην πόρτα, ν' αναγνωρίζονται, για να μην πηγαίνουν οι πολίτες σ' αυτά. Απαγόρευση στην απαγόρευση, μέρα τη μέρα, να τοακίζονται τα νεύρα, να θολώνει το νου ο φόβος. Κι αυτήν την Κυριακή έφεραν βίαια τον κόσμο αυτό στη μεγάλη πλατεία της «Ελευθερίας» κάτω από 'να καυτερό αυγουσιτάτικο ήλιο. Άνδρες, γυναίκες, παιδιά, κάτω απ' τον ήλιο που τρ λαΐνει, ήταν όρθιοι εκεί ώρες ολόκληρες, ώρες ατέλειωτες, εξουθενωτικές, ν' ακούν απ' τα μεγάφωνα τις οδηγίες, ν' ακούν, ν' ακούν πάλι και πάλι για κείνο το ταξίδι. Η ζέστη, η δίψα, τα μεγάφωνα που τρυπούσαν τ' αυτιά, η γεύση του ιδρώτα στα χείλη, παρέλυναν τα νεύρα και το μυαλό. Ο ένας κοντά στον άλλο, κορμιά και ψυχές, κεριά λιωμένα, έτοιμα να σωριαστούν ολότελα πάνω στο χώμα που έκαγε...

«Στη Γερμανία! Στη Γερμανία!» Δεν τ' άκουγαν πια. Η ψυχή μόνο το 'φερνε αντίλαλο μαζί με τ' απειλισμένο ερώτημα: «Γιατί;» Από στόμα σε στόμα, από καρδιά σε καρδιά πήγαινε κι ερχόταν. «Είναι δυνατό;» Ύστερα πάλι λόγια πανομοιότυπα, όπως στις δέκα το πρωί, στις δώδεκα το μεσημέρι, στις τρεις τ' απόγευμα, για κείνο το ταξίδι. Κι ο αντίλαλος της πλατείας τα έφερνε βασανιστικά πιο πολλά κι ο αντίλαλος της ψυχής βασανιστικά σουβλερά. Για την αιτία και για την αλήθεια ρωτούσε απορημένη η καρδιά το μυαλό: «Γιατί;» Γιατί κανείς δεν έβλεπε το γυρισμό! Αρχισαν να πέφτουν καταγής λιπόθυμοι, άντρες, γυναίκες, παιδιά, εξαντλημένοι από τον ήλιο, τη σκόνη, τη δίψα, μα πιο πολύ απ' την αβεβαιότητα, νικημένοι απ' την πραγματικότητα, έχαναν την επαφή μαζί της... Ποια ήταν τα σχέδια των δυνατών; Βαρύ κρεμόταν κι απειλητικό το σύννεφο με την απάντηση πάνω απ' τα

κεφάλια. Τυραννισμένος κι ο αέρας της αναπνοής δεν έφτανε στα πονεμένα πνευμόνια...

Η Ελένη, μια δασκάλα απ' τον άλλο πληθυσμό της πόλης, άφωνη κι ανίκανη ν' αντιδράσει, παρακολουθούσε από κοντά το δράμα αυτό. Πολύ κοντά στα εβραϊκά το σπίτι της, για να νιώθει έντονα, πλάι στη δική της, την ανάσα τους που ήταν πιο γρήγορη. Πώς ήταν δυνατό να 'ναι αδιάφορη; Ο δικός της κόσμος έκανε μαζί μ' αυτόν τον κόσμο συναναστροφές και φιλίες, έρωτες και γάμους, έτρωγαν στις ίδιες ταβέρνες, κάθονταν στα ίδια ζαχαροπλαστεία. Είχαν τον ίδιο γιατρό και τα ίδια σχολεία για τα παιδιά τους. Η γρίπη τους έπιανε όλους, μαζί κι ο αέρας του Βαρδάρη φυσούσε για όλους. Στον πόλεμο, λίγο πιο πριν, οι άνδρες τους πολεμούσαν πλάι πλάι... Γιατί; Βασανιστικό το ερώτημα, εξουθενωτικό, έτρωγε τα σωθικά της. Το δράμα τους ήταν και δικό της.

Το βράδυ κυκλοφόρησε ότι πουλούσαν τα πράγματά τους οι Εβραίοι. Έπιπλα, ζώα, χαλιά, τα έδιναν όσο όσο... «Ευκαιρίες, ευκαιρίες! Βρίσκετε ό,τι θέλετε, να, με κάτι δραχμές! Πηγαίνετε εκεί, στην εβραϊκή συνοικία!» Φρίκη και συμπόνια έκαναν τόπο να περάσει η ευκαιρία τώρα... Το κέρδος δεν είναι άσχετο ποτέ με τη ζημιά εκείνου που είναι αντίκρυ στη συναλλαγή. Και της Ελένης η ευκαιρία ήταν για μια μεταχειρισμένη ραπτομηνανή που ζητούσε από καιρό. Τώρα θα την έβρισκε. Έπρεπε! Γύρισε τη συνοικία, όπως και τόσο άλλοι, να την αναζητήσει απόψε...

– Εκεί, της είπαν, εκεί στο τελευταίο σπίτι, είναι μια ραπτομηνανή!

Θα πήγαινε. Τι νόημα είχαν οι συνθήκες; Μήπως μπορούσε ν' αλλάξει την ιστορία; Έπειτα, οι άνθρωποι το ήθελαν να πουλήσουν τα πράγματά τους. Τα άθλια κορμιά, που θα 'φευγαν ποιος ξέρει για πόσο, ποιος ξέρει για που, δεν μπορούσαν να πάρουν τίποτε μαζί τους, παρά μόνο μια ψυχή. Ίσως χρήματα, ίσως και χρυσαφικά, μπορούσαν να τα φέρουν πίσω κάποια μέρα... Ίσως κι όμως γινόταν να δώσει γι' αυτούς ο ήλιος κάποια νύχτα οριστικά...

Πλνσίασε. Τα πόδια της την είχαν φέρει. Η πόρτα

άνοιξε και στο κατώφλι της φάνηκε το χλωμό πρόσωπο μιας γυναίκας. Αν μπορούσε να φύγει το κίτρινο χρώμα από πάνω του, ο φόβος απ' τα μάτια του, οι ρυτίδες της αγωνίας απ' το δέρμα του, θα 'ταν το πρόσωπο μιας νέας κοπέλας.

- Μήπως πουλάτε; Ρώτησε διστακτικά.
- Ναι, είπε η Εβραία, σαν να μην το έλεγε, κι έδειξε ένα σπιτί γεμάτο, με μια άτονη κίνηση των χεριών της ολόγυρα, που τ' ακολούθησε το βλέμμα της Ελένης, και στη συνέχεια τ' άφησε να πέσουν βαριά στο πλάι της. Ήταν έπιπλα καινούρια, κομψά, καλιά που δεν είχαν πατηθεί, κουρτίνες φρεσκοπερασμένες, αφράτες.
- Αυτήν την τραπεζαρία, άρχισε η Εβραία, την αγόρασε ο πατέρας μου στο γάμο μου. Αυτήν την κονσόλα, μου τη χάρισε η νονά μου πέρσι, όταν παντρευτήκα. Οι κουρτίνες είναι κεντημένες στο χέρι. Τις κέντησε η αδερφή μου για την προίκα μου...

Έλεγε, έλεγε, μα περισσότερο μοιρολογούσε τον πρόσφατο γάμο της.

- Εγώ, ψέλλισε η Ελένη, ήρθα μόνο για τη ραπομχανή...
- Τη ραπομχανή! Τη ραπομχανή! Μου την αγόρασε ο άντρας μου όταν παντρευτήκαμε, και... τη θέλω αυτήν τη ραπομχανή!

Κι έκρυβε αυτό μαζί αγάπη και πόνο, απελπισία και παραλογισμό που κρύβονταν τόση ώρα και βρήκαν διέξοδο μ' αυτήν τη θύμηση από 'να δώρο του αγαπημένου άντρα. Μια ολοκαινούρια ραπομχανή πάνω σε βάση τραπεζίου, σιδερένια, σκαλιστή, με τη ρόδα στο πλάι, έπιπλο στολίδι για την Ελένη φανταστικό, αναμνηστικό φοβερό για την Εβραία και φυλαχτό... Η Ελένη έπιανε στον αέρα τους χτύπους μιας καρδιάς για μια μηχανή, έξω από της λογικής τα σύνορα, εκεί που ούτε μάτια βλέπουν, ούτε αυτιά ακούνε την αλήθεια... Γύρισε να της πει:

- Αν τη χρειάζεσαι, κοπέλα μου, κράτησε τη μηχανή σου, και μη νοιάζεσαι για μένα... θα βρω αλλού εγώ...

Έβλεπε τον παραλογισμό, αλλά δεν το 'θελε να φανερώσει αυτό που έβλεπε. Δεν ήθελε να ανταλλάξει με μια μηχανή την αλήθεια στην τραγικότητα της. Να προσθέσει έναν πόνο πάνω στον άλλο. Γι' αυτό προτίμησε να βγει από τον ανεμοστρόβιλο της διακριτικά:

- Αντίο! Δεν πειράζει. Θα πω στις φίλες μου για τα ωραία σου έπιπλα να έρθουν.
- Σταθείτε!

Τα μάτια της Εβραίας χάνονταν πίσω από πρίσματα δακρύων...

- Σταθείτε! Θα σας τη δώσω!
- Δεν πειράζει, κορίτσι μου, κράτησέ την ώπου να δούμε μήπως αλλάξουν τα πράγματα... Εννοώ μήπως δε φύγετε!
- Δε γίνεται τίποτε, κυρία! Τίποτε! Αύριο φεύγουμε. Όλα θα μείνουν εδώ. Εδώ!

Έκλαιγε ασταμάτητα τώρα, κι αυτό, που ήταν ξεσπασμα, τη βοηθούσε ν' απαγκιστρωθεί από το παράλογο όνειρο.

- Όμως θα γυρίσετε! Θα γυρίσετε!

Προσπαθούσε να την πείσει η Ελένη. Τώρα μπορούσε να πάρει τη ραπομχανή που ερχόταν απ' τον ουρανό κι απ' την κόλαση μαζί, αλλά μ' έναν τρόπο που να τη δίνει πίσω συγχρόνως, τυλίγοντας μέσα στα χρήματά της και μια ελπίδα. Άλλωστε, αν δεν έπαιρνε τη μηχανή η Ελένη, θα την έπαιρνε κάποια άλλη ύστερα από λίγο.

- Άκουσε, κοπέλα μου, θα την πάρω εγώ τη ραπομχανή σου, θα τη δουλεύω, θα σε θυμάμαι, θα σου τη φυλάξω. Κι όταν γυρίσεις με το καλό, θα σου τη δώσω πίσω. Στην εκκλησία, την Ανάληψη, πλάι είναι το σπιτί μου. Να το θυμάσαι!
- Ευχαριστώ! Σας ευχαριστώ! φώναξε η Εβραία λυτρωμένη.

Μέσα στο ασήκωτο βάρος της ύπαρξης ενός κόσμου που βάδιζε στο χάος, μια ελπίδα, ανθός στην ερημιά μιας ψυχής, άνθισε για να συντηρήσει μια καρδιά εκείνη τη μέρα, ίσως και για λίγες ακόμη, γιατί... δε γύρισε ποτέ εκείνη η καρδιά στον παράδεισό της, κι οι ψυχές όλες χάθηκαν στα κρεματόρια του Μαουτχάουζεν και του Άουσβιτς.

Μέσα στο καλασμό και την κοσμογονία, τη μεγάλη φτώχεια και την αγριότητα του πολέμου, ό,τι έμεινε στην εβραϊκή συνοικία αρπάχτηκε, από έπιπλα μέχρι κεραμίδια και τούβλα... Το γκέτο ισοπεδώθηκε. Τώρα πια, με τις πολυκατοικίες που χτίστηκαν εκεί, τίποτε δε θυμίζει εκείνη τη συνοικία. Μόνο σ' ένα σπιτί μιας χριστιανής, πλάι στην Ανάληψη, μια ραπομχανή υπάρχει ακόμη να περιμένει, και να θυμίζει μαζί, μιαν ανθρώπινη προσφορά στον ανθρώπινο πόνο.

[Η κυρία **Μ. Λαμπροπούλου - Καραμήτσου** έχει δημοσιεύσει συλλογές διηγημάτων, καθώς και βιβλία για παιδιά. Το παραπάνω διήγημα είναι από τη συλλογή «Το Διπλό Κρεβάτι» (εκδόσεις Ιωλκός, 1997)].

«Σύντομη Ιστορία του Αντισημιτισμού»

Στο τεύχος 196 του περιοδικού μας ο κ. Κ. Γ. Βάσης δημοσίευσε μελέτημα με το παραπάνω θέμα και τίτλο. Στο τεύχος 199 ο Καθηγητής κ. Σαρ Χαασσίδ εξέφρασε τις απόψεις του πάνω στο μελέτημα αυτό. Στο σημερινό τεύχος ανταπαντά ο κ. Κ. Γ. Βάσης. Τα «Χρονικά» θεωρούν το θέμα ως λήξαν.

Η απάντηση

του κ. Κ. Γ. Βάσης:

«Σε μια μακρά και συναίσθηματικώς φορτισμένη επιστολή, δημοσιευμένη στο τεύχος Σεπτ. - Οκτ. 2005 των Χρονικών, ο κ. Σαρ Χαασσίδ διαφωνεί προς το περιεχόμενο του μελετήματός μου «Σύντομη Ιστορία του αντισημιτισμού», το οποίον εδημοσίευσεν στο τεύχος Μαρτ. - Απρλ. 2005 των Χρονικών.

Ειδικότερα, ο κ. Χαασσίδ μου προσάπτει, μεταξύ άλλων, άγνοια, υποκριτική κρίση, αστέιον ισχυρισμό, έντονη κακοπιστία, βασικά και δευτερεύοντα λάθη, προφανή διαστρεβλώση στοιχείων, επιλεκτική παρουσίαση των γεγονότων, έλλειψιν ιδιαιτέρων γνώσεων περί το θέμα, πιθανή προσπάθειαν αμφισβήτησως της εβραϊκής γενοκτονίας, εξωφρενικήν απόπειρα δικαιολογήσως των χιτλερικών αντιεβραϊκών μέτρων, σαφή αντίθεση προς την ύπαρξιν του Ισραήλ, διακαιολόγησιν της αραβικής εις αυτό εμβολής του 1948, αποσιώπησιν των λόγων που εξώθησαν το Ισραήλ στον πόλεμον του 1967.

Ουσιαστικώς, ο κ. Χαασσίδ θέτει στο στόμα μου, και εν συνεχεία αντικρούει, σκέψεις και γνώμες τις οποίες

δεν διетύπωσα, ωρισμένες διότι ήσαν εκτός θέματος, λ.χ. οι αφορώσες τους πολέμους του Ισραήλ. Σημειώτέον δε, εις ό,τι αφορά το Ισραήλ, ό,τι εις άλλα δημοσιεύματά μου, έχω εισηγηθή, ως δικαία, την ένταξιν αυτού στην Ευρωπαϊκήν Ένωσιν. Η πραγματικότητα έχει, εν πάση περιπτώσει, ως ακολούθως.

Ηνέλησα όσα γράφω στο μελετήμά μου, όπως αναφέρω εις αυτό, από έγκυρη διεθνή βιβλιογραφία –κατά το πλείστον εβραϊκής προελεύσεως– την οποίαν άλλωστε εμνημόνευσα επακριβώς, συνεπώς οιοσδήποτε αντιρρήσεις πρέπει να απευθύνονται προς τους συγγραφείς αυτής. Νομίζω όμως ό,τι ο κ. Χαασσίδ δεν έλαβεν υπ' όψιν την εν λόγω βιβλιογραφία, αλλά δεν εδίαβασε προσεκτικώς και το κείμενό μου, διότι δεν εξηγούνται άλλως ωρισμένες παρατηρήσεις του. Εξ αυτών σημειώνω διεγματοληπτικώς τις ακόλουθες, στις οποίες ο κ. Χαασσίδ υποστηρίζει τα εξής:

– Μου καταλογίζει ό,τι παρέχω εξιδανικευμένην εικόνα της ζωής των Εβραίων στις ισλαμικές χώρες προ της ιδρύσεως του Ισραήλ. Την εικόνα αυτή, όποια και αν είναι, παρουσιάζει ο διαπρεπής, και εβραϊκής καταγωγής, ισλαμολόγος, Bernard Lewis, στο βιβλίον του “Juifs en terre d' islam”.

– Με φέρει ως ανακριβώς αποδίδοντα την εκλογικήν ήττα του Βενιζέλου, το 1920, στους Εβραίους της Θεσσαλονίκης. Στο σχετικόν απόσπασμα γράφω ό,τι η εκλογική αποτυχία του Βενιζέλου οφείλεται «και» στην καταψήφισή του από το εβραϊκό στοιχείο.

– Λέγει ειρωνικώς ό,τι

«κάπου ανεκάλυψα» τις 613 θετικές και αρνητικές εντολές (τις οποίες συστηματοποίησεν ο Μαϊμονίδης). Η ανακάλυψις έγινε στο Dictionnaire Encyclopedique du Judaisme (σελ. 229-242), το οποίον αποτελεί γαλλικήν επιτομή της θεμελιώδους, και εβραϊκής συντάξεως, Encyclopaedia Judaica.

Το μόνο λάθος μου –και ευχαριστώ τον κ. Χαασσίδ για την επισημάνσή του– είναι ό,τι οι αντιεβραϊκές ταραχές του 1891 έγιναν στην Κέρκυρα, όχι δε στην Ζάκυνθο, όπως έγραψα.

Υπάρχει και κάτι άλλο. Ο κ. Χαασσίδ με θεωρεί ως προσεταιριζόμενον τις θέσεις του γνωστού Γάλλου συγγραφέως Roger Garaudy, σημειώνει δε ό,τι «στη χώρα μας δεν ισχύουν οι περιορισμοί που απαγορεύουν την έκδοση ορισμένων βιβλίων του στη Γαλλία». Κατ' αρχάς, ουδεμία θέση του Garaudy, όποια και αν είναι αυτή, προσεταιρίσθην, απλώς ανέφερα την περίπτωσή του ως ενδεικτική της ισχυούσης στην Αυστρία, την Γαλλία και την Γερμανίαν απαγορεύσεως δημοσία αμφισβήτησως του αριθμού και του τρόπου θανατώσεως, ως αυτοί καθωρίσθησαν υπό του Δικαστηρίου της Νυρεμβέργης, των εβραϊκών θυμάτων του χιτλερισμού. Η απαγόρευσις όμως αυτή, στις εν λόγω χώρες, υπό δημοκρατικό καθεστώς, μήπως φέρει στον νου την απαγόρευση κυκλοφορίας βιβλίων Εβραίων συγγραφέων, στις ίδιες χώρες, υπό ναζιστικό καθεστώς;

Αλλά η επιστολή, εις περιεχόμενο και ύφος, του κ. Χαασσίδ καθιστά εμφανές ένα ιδιότυπο πρόβλημα: τις σχέ-

σεις μεταξύ εβραϊσμού και Ισραήλ. Ο εβραϊσμός έχει μια 3οχιλιετή ιστορία, κατά το μεγαλύτερο τμήμα της οποίας διεβίωσε σχεδόν αποκλειστικώς –και διαβιοί σήμερα κατά πλειοψηφίαν– εν διασπορά, όπου, παρά τις δοκιμασίες που υπέστη, ανεπτύχθη και άνθισε βιολογικώς, θρησκευτικώς, πολιτιστικώς. Το Ισραήλ έχει μιαν ιστορία μόνο 10ετιών, αλλά είναι εμπλεγμένο σε οσείες πολιτικές διενέξεις, οι οποίες έχουν επιπτώσεις και επί του εβραϊσμού της διασποράς, με αποτέλεσμα τα συμφέροντα αυτού να μη ταυτίζονται πάντοτε με εκείνα του Ισραήλ. Λόγω τούτου, πολλοί σοβαροί μελετηταί της διασποράς, αλλά και του Ισραήλ, αντιμετωπίζουν επιστημονικώς και εξ άλλης προσοπτικής και ευθύνης το τεράστιο θέμα του διαχρονικού εβραϊσμού, μέχρι σημείου να διαφοροποιούνται έναντι ωρισμένων θέσεων του Ισραήλ. Δικαιούνται και αυτοί να έχουν λόγον επί του προκειμένου.

Στο πλαίσιο, νομίζω, αυτό κρίνει ο κ. Χαασσίδ απαράδεκτη την δημοσίευσιν του μελετήματός μου στα «Χρονικά», φαίνεται δε να διαφωνή και προς την Hannah Arendt –ένα όνομα που έτιμωσεν όσον ολίγα την εβραϊκή διανόησιν– θεωρώντας την ως «αγαπητή στους Έλληνες αντισημίτες». Πρόκειται περί απόψεων τις οποίες προτιμώ να μη σχολιάσω.

Υπ' αυτούς τους όρους, μένω με την εντύπωσιν ό,τι ο κ. Χαασσίδ αδικεί τον υπογράφωντα αλλά και τις θέσεις που θέλει ο ίδιος να προβάλει».

“CHRONIKA”

Edition of the Central Board of Jewish Communities in Greece

36, Voulas str., 105 57 Athens, Greece, Tel.: ++30-210-32 44 315, fax: ++30-210-33 13 852

e-mail: hhkis@hellasnet.gr Web site: www.kis.gr

Summary of Contents of Issue 200, vol. 28

November – December 2005

✓ The journalist Mr. Pandelis Boukalas comments on the fiction of the “evil Jew” which is reproduced or even inevitably tolerated by various groups in a European level.

✓ Due to Pierre André Taguieff’s book “The New Jew phobia” Mr. G. Siakandaris has written an article titled “**Jew phobia: Racism disguised anti-racially**”. He notes “anti-Semitism which seemed to disappear in shame after the end of Hitler’s period in power, re-appears today and distorts once again the political, social and value system of Europe.”

✓ In 1904 the Archduke of Austria, Ludwig Salvator published a two-volume work titled “**Zante**” (island of the Ionian Sea). In this work, he has a special chapter on the **Jewish Community** of the island since the 16th century.

✓ We dedicate an article to the memory of the recently deceased **Simon Wiesenthal**, who is described as a “brave and lonely man, a genuine Righteous who, after the end of World War II, was elevated to a model of justice throughout the world”.

✓ In the beginning of the 20th century the Macedonian Struggle took place in Greece for the region’s liberation from the Bulgarians. One of the military doctors who served in the Greek army was a Jew called **David Siakkis** who died in 1930. The Greek state especially honoured Siakkis’ service.

✓ In the column “Historic Texts” we publish the report, dated 11 June 1945, of the temporary committee, which was in charge of

re-organizing the **Jewish Community of Thessaloniki**.

✓ In his autobiography, the man of letters from Thessaloniki G. Th. Vafopoulos describes his memories from **the train wagons where the Germans had locked the Jews** in order to transport them to the camps.

✓ Next comes a story by M. Lambropoulou – Karamitsou, titled “The Sewing Machine”, which is about the persecution of the Jews of Thessaloniki.

✓ The issue closes with letters to the editor.

Front cover: Old picture of Zante

Translated from Greek by: Rebecca S. Camhi

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:

ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ:

Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΜΩΥΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΦΕΙΩΝ:

Βουλής 36 • 105 57 ΑΘΗΝΑ Τηλ. 210 - 32.44.315-8

E-mail: hhkis@hellasnet.gr

Internet site: <http://www.kis.gr>

Κωδικός εντύπου: 3502

Τα ενοπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συγγραφέων τους.

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Μαύλης Κύρκος, Υψηλάντου 25 Αθήνα, τηλ.: 210 - 72 18 421

Διανέμεται δωρεάν

